Dalarnas museum

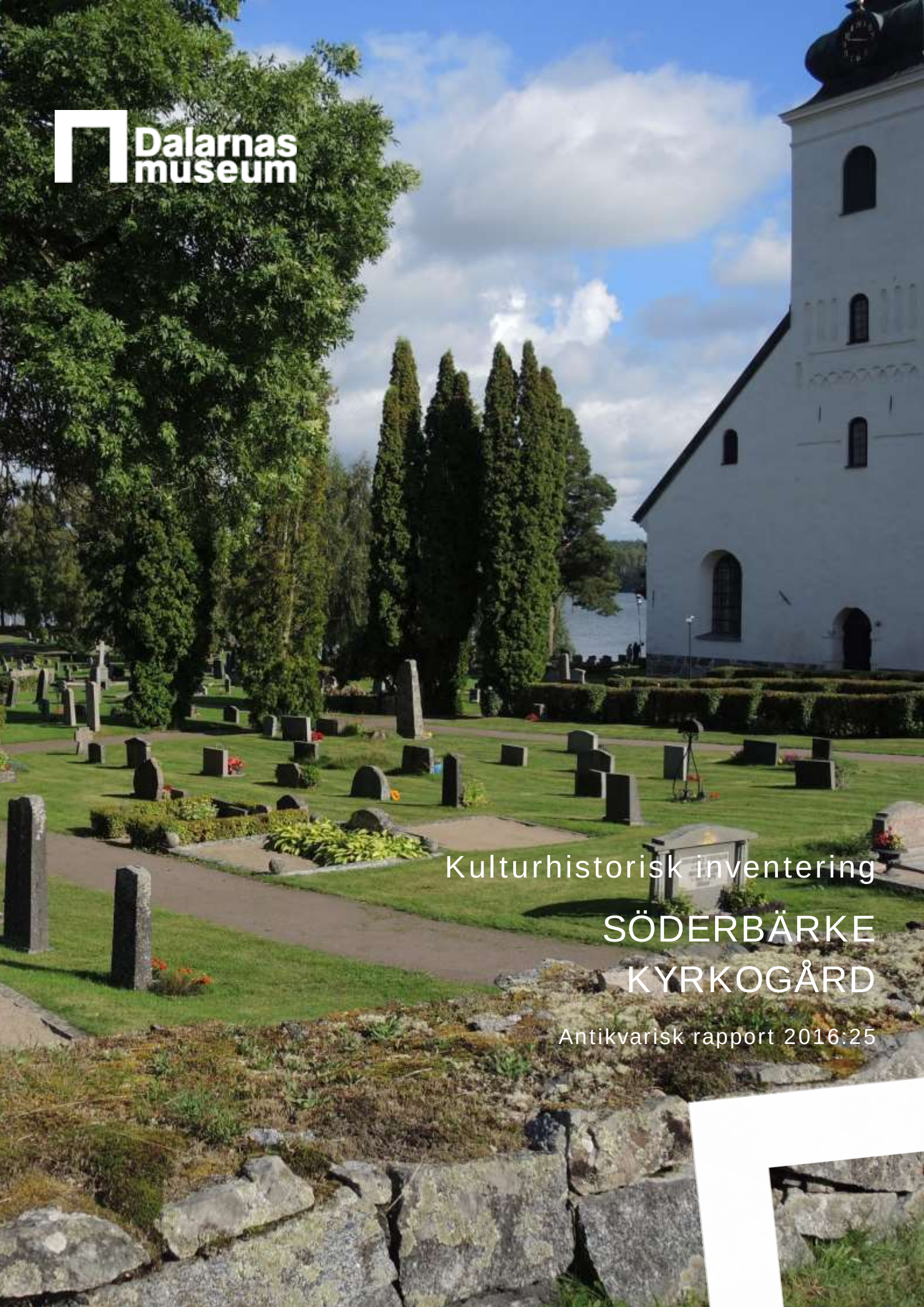

Kulturhistorisk inventering

SÖDERBÄRKE KYRKOGÅRD

Antikvarisk rapport 2016:25

Dalarnas museum

Kulturhistorisk inventering

SÖDERBÄRKE KYRKOGÅRD

Antikvarisk rapport 2016:25

FÖRFATTARE: Kristoffer Ärnbäck

Dnr: 153:16
Omslag: Söderbärke kyrkogård
Foton: Där inget annat anges är foton i rapporten är tagna av Kristoffer Ärnbäck, Dalarnas museum

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

SAMMANFATTNING 7

ÖVERSIKTSKARTA 8

INLEDNING 9

Bakgrund 9

Syfte 9

Användningsområden 9

Rapportens upplägg 9

Process och metod 10

ATT VÄRDERA EN KYRKOGÅRD 11

Skyddsvärde 11

LÄGE OCH ADMINISTRATIV HISTORIK 12

ÖVERSIKTSKARTOR 13

HISTORIK 14

Begravningar i Malma 14

Kyrkogårdens utsträckning under 1600-talet 15

Begravningar inuti kyrkobyggnader 16

Tersmedska gravkoret 16

Ehrenheimska gravkoret och upplysningstidens hygienideal 17

Söderbärkes kyrkogårdsmur 17

Benhus på Söderbärkes kyrkogård 18

Gjutjärnshällar och bergsmän 18

Brukspatronerna 19

Bruksdöden och strukturomvandlingarnas påverkan på kyrkogården 20

En första utvidgning av kyrkogården, 1870-1875 21

Allmänna och Enskilda gravar – begravningsplatser för vanliga människor 22

En andra utvidgning av kyrkogården 1914-1920 22

Den tidiga modernistiska kyrkogården 23

Upprepningens estetik – den senmoderna kyrkogården på udden 24

Kronologi 24

ÖVERSIKTLIG BESKRIVNING – KYRKOGÅRDEN IDAG.....26
Översikt och läge, byggnader, askgravplats och minneslund, kyrkogårdsmur 26
Översiktskarta med områdesindelningar 27
Omgärdningshäckar, staket, ingångar, grindar, trappor, belysning, gångar, bänkar.....28
Översiktskarta med lampor, träd och buskar.....29
Thujaallé, träd, kyrkogårdens möte med Barken i norr och öst 29

OMRÅDESBESKRIVNINGAR.....32
Område A 32
Område B 38
Område C 44
Område D 48
Område E 52
Område F 56
Område G.....60
Område H.....74
Område I.....70
Område J.....72
Område K 76
Område L 80
Område M 86
Område N.....90
Område O.....94

PERSONHISTORISKT KOMPENDIUM.....96

KÄLLFÖRTECKNING 97

BILAGA 1, Skyddsvärda egenskaper

BILAGA 2-10, Skyddsvärda gravvårdar område A-O

SAMMANFATTNING

På uppdrag av Söderbärke församling har Dalarnas museum genomfört en kulturhistorisk inventering av Söderbärke kyrkogård.

Tätorten Södebärke är belägen cirka 15 kilometer sydöst om Smedjebacken, i sydvästra Dalarna. Söderbärke är en del av Västerbergslagen, en geografiskt och kulturellt avgränsat del av Dalarna med starka historiska kopplingar till Västmanland: såväl ekonomiskt som administrativt. Västerbergslagen är starkt präglat av sin rika bergsbruks- och järnframställningshistora. I Söderbärke avvecklades järnframställningen på 1800-talet sedan ett stort järnbruk anlagts i Smedjebacken och sedan ny teknik möjliggjort storskalig gruvbrytning av fosforhaltig järnmalm i Grängesberg.

Söderbärkes kyrkogård uppfördes troligtvis under medeltiden. Något exakt datum för kyrkogårdens uppförande är inte funnet. Den första källan som berör kyrkogården är en geometrisk avritning från 1654. Den geometriska avritningen visar kyrkogårdens dåvarande utsträckning innanför någon slags omgärdning. Kyrkogården upptog troligtvis nuvarande område A samt delar av område B och C. Kyrkogården utvidgades inte något nämnvärt från dessa dimensioner förrän på 1870-talet, när område D-F samt delar av Kyrkudden inkorporerades. Den södra delen av kyrkogården, område G-J, uppfördes mellan 1914-1920 i en tidig modernistisk stil. Området fick med tiden en stark prägel av arkitekten Harald Wadsjös tankar kring kyrkogårdsarkitektur.

Idag berättar kyrkogårdens områden och gravvårdar sin egen såväl som Söderbärkes historia. Exempelvis kan titulerade gravvårdar berätta om vilka yrkesgrupper som funnits runt om i socken under olika tidsperioder. Kyrkuddens enhetliga rader med bredlåga modernistiska gravvårdar kan berätta om den sena modernismens arkitekturideal – storskalighet, upprepning och enhetlighet. De Ehrenheimska och Tersmedska gravkoren kan berätta om hur brukspatroner använde sina förmögenheter utanför bruksverksamheten som en konsekvens av svensk restriktionspolitik på 1700-talet.

Syftet med inventeringen är att undersöka och upptecknа kyrkogårdens *kulturhistoriska sammanhang*, värdera dem och, om behövligt välja vilka som ska få synas på bekostnad av andra. Värderingsarbetet behandlar även kyrkogårdens arkitektoniska och estetiska utformning med avstamp i förutbestämda kritetier för vad som ska klassificeras som värdefullt och därmed skyddsvärt. Om detta går att läsa i stycket *Att värdera en kyrkogård* nedan samt i *Bilaga 1, skyddsvärda egenskaper*.

Resultatet av inventeringen är sammanställt i områdesvisa beskrivningar och karaktäriseringar där kyrkogårdens olika områden beskrivs och värderas. Varje områdesbeskrivning har även en lista på enskilda gravvårdar som är värdefulla som solitärer. Alla värdefulla gravvårdar presenteras mer utförligt med bild och ställningstaganden i rapportens bilagor 2-12.

Rapporten är även berikad med ett mindre personhistoriskt kompendium över människor som betytt mycket för Söderbärke och som är begravna på kyrkogården. Uppgifterna i kompendiet är baserade på litteratur samt uppgifter givna av en referensgrupp som sattes samman för att hjälpa Dalarnas museum hitta lokalhistoria under inventeringsarbetet.

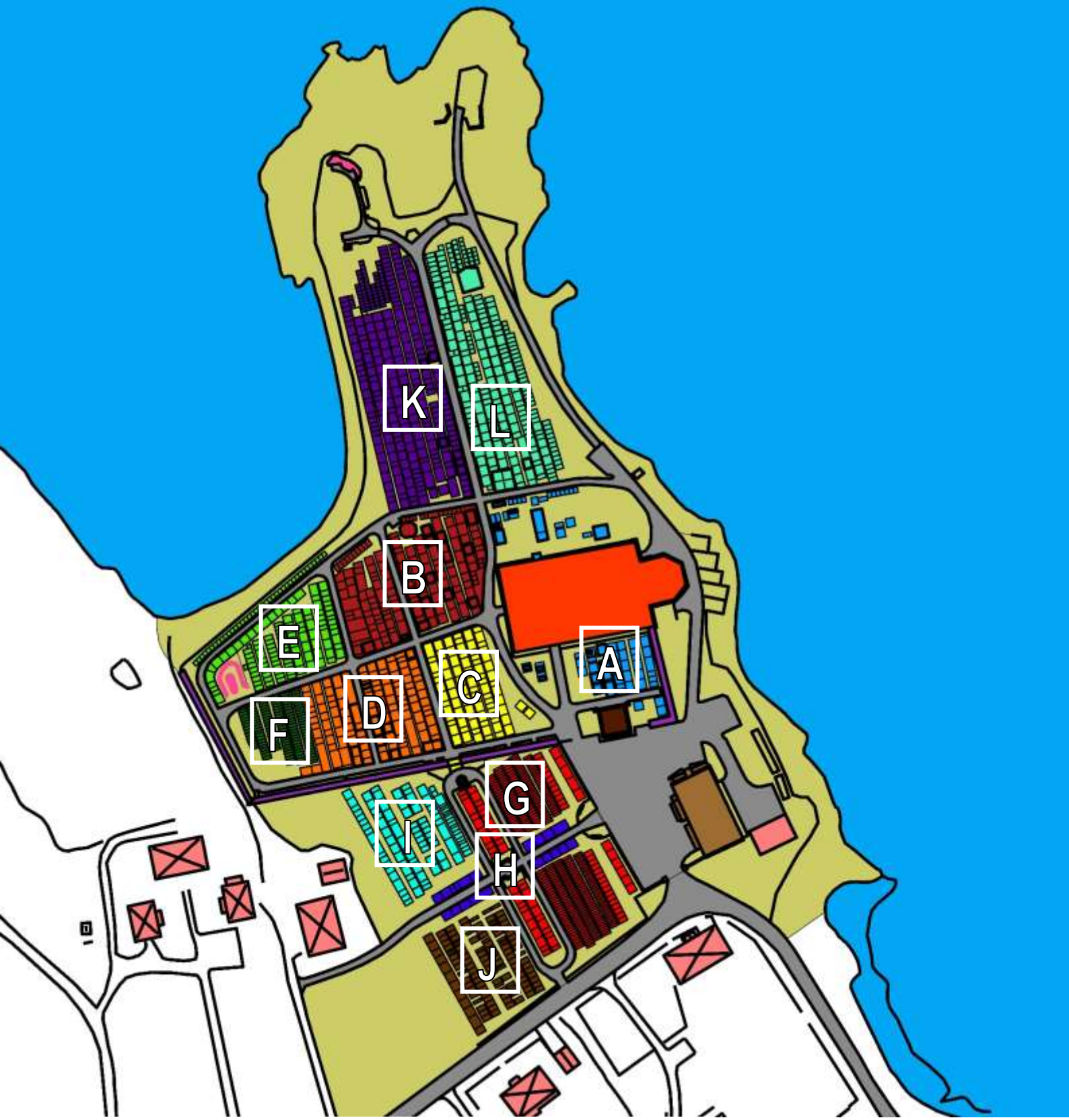

Vatten	Kyrkogårdsmur	Område G
Gångväg	Område A	Område H
Kyrkogårdsområde	Område B	Område I
Kyrkobyggnad	Område C	Område J
Församlingshem	Område D	Område K
Gravkor	Område E	Område L
Byggnad	Område F	Askgravplatser

INLEDNING

Bakgrund

På uppdrag av Söderbärke församling har Dalarnas museum genomfört en inventering av Söderbärke kyrkogård. Arbetet genomfördes hösten 2016 av byggnadsantikvarie Kristoffer Ärnbäck.

Syfte

Syftet med inventeringen är att undersöka på vilket sätt Söderbärkes kyrkogård och dess beståndsdelar, såväl områden som enskilda gravvårdar, är kulturhistoriskt värdefulla.

Inventeringen ska utöver detta peka ut särskilt kulturhistoriskt värdefulla gravvårdar för hänsynsfull hantering i framtida förvaltning av kyrkogården och dess kulturhistoriska värden.

Användningsområden

Inventeringen utgår ifrån en situation där allt fler gravvårdar återlämnas till Sveriges församlingar. För att en sådan utveckling ska kunna ske på ett hållbart sätt krävs rutiner för hur särskilt värdefulla gravvårdar ska hanteras i framtiden.

Med inventeringsarbetet som underlag kan församlingen upprätta en plan för vilka gravvårdar som bör bevaras, kan återanvändas och vilka som kan tas bort.

Inventeringsarbetet kan fungera som stöd vid handläggning av kyrkoantikvariska ärenden.

Inventeringen kan utgöra ett underlag för ställningstagen i en vård- och underhållsplan för kyrkogården.

Bedömningar och riktlinjer ska ses som färskvaror som ska ses över och uppdateras kontinuerligt, minst vart tionde år.

Rapportens upplägg

Rapportens första sidor är tillägnade formalia så som metod- och processbeskrivning samt en kortfattad genomgång av hur museet har resonerat vid värdering och urval rörande gravvårdar och områden på kyrkogården. Ytterliggare förtydlingar rörande värderings- och urvalsarbetet finns i Bilaga 1, *Skyddsvärda egenskaper*.

Vidare följer en omfattande redogörelse för kyrkogårdens historia tillsammans med en översiktlig beskrivning och karaktärisering av kyrkogården. Därefter karaktäriseras och värderas varje enskilt område på kyrkogården. Samtliga områdeskaraktäriseringar innehåller en lista på vilka gravvårdar som är särskilt värdefulla och skyddsvärda i kontext till området eller som solitärer.

Slutligen finns ett kortfattat och överblickbart personhistoriskt kompendium samt flera bilagor med inventeringsblanketter. Inventeringsblanketterna innehåller bilder på och kortfattade ställningstaganden om varje gravvård som utpekats som skyddsvärd i rapporten. Alla gravvårdar uppförda innan 1980 är även fotograferade i högupplöst format. Rapport med bilagor och fotografier överlämnas analogt samt digitalt till församlingen.

Process och metod

Inventeringen började med ett omfattande fotograferingsarbete med syfte att inventera och dokumentera kyrkogården. Alla områden på kyrkogården samt gravvårdar uppförda innan 1980 inventerades och dokumenterades genom fotografering.

Inventeringsarbetet skedde under fyra dagar, 2016-09-01, 2016-09-07, 2016-09-14 samt 2016-09-16.

Parallellt med inventeringsarbetet genomfördes en historisk efterforskning. Den historiska efterforskningen innefattade studier av äldre fotografier, kartor och handlingar rörande kyrkogården vid Landsarkivet i Uppsala tillsammans med litteratur om kyrkogården. Efterforskningen resulterade i rapportens historikkapitel.

Det inledande inventerings- och historiearbetet innefattade även ett referensgruppsmöte 2016-09-28. Genom referensgruppsmötet kunde Dalarnas museum införskaffa kunskap om lokala förhållanden så som personhistoria och människors relationer till kyrkogården i nära samarbete med intressenter från Söderbärke. Referensgruppsmötet tog form av en genomgång av kyrkogårdes historia och viktiga personer från Söderbärkebygden, tillsammans med en kort kyrkogårdsvandring.

Efter den inledande fasen med inventerings- och dokumenteringsarbete, referensgruppsmöten och historiska efterforskningar bearbetades det insamlade materialet i en värderings- och urvalsprocess. Värderings- och urvalsprocessen tog avstamp i de premisser för värdering och urval som beskrivs i nästa kapitel samt i bilaga 1. Centrala gravvårdskommitténs *Handbok för kulturhistorisk inventering, bevarande och återanvändning av gravanordningar*, Länsstyrelsen Dalarnas riktlinjer för kyrkogårdsinventering samt Riksantikvarieämbetets *Plattform kulturhistorisk värdering och urval* har varit vägledande för värdering och urvalsfrågor. Med tydlig redovisning av ställningstaganden och metoder hoppas Dalarnas museum vinna förankring hos framtida användare av denna rapport.

Alla moment i arbetsprocessen har genererat rapportmaterial, och själva rapportskrivningen bestod främst i att sammanställa de olika pusselbitarna. Arbetsprocessens sista moment var layout och kart- och bildredigering.

ATT VÄRDERA EN KYRKOGÅRD

Syftet med att värdera en kyrkogård är att fastställa ifall, och på vilket sätt, dess olika beståndsdelar är värdefulla. Den information som skapas genom värderingen kan användas som underlag till att fatta beslut om hur kyrkogården bäst ska kunna bevaras, utvecklas och användas nu och i framtiden.

Värderingsarbetet utgår ifrån idén om att kyrkogårdens olika områden och vissa gravvårdar har egenskaper som bör skyddas eftersom de är användbara eller betydelsefulla för samhället idag. Gravvårdar och områden kan exempelvis berätta om delar av det förflutna på ett sådant sätt att vi bättre kan förstå vår samtid. Omgärdningar, träd och arkitektoniska miljöer kan bidra till att göra kyrkogården till en vacker plats. Namnen på gravvårdarna kan berätta om de som bott i bygden eller utgöra en byggsten i en social identitet. Inom kulturmiljövården brukar sådana egenskaper kallas för *kulturvärden* eller *kulturhistoriska* värden. Kyrkogårdens olika områden värderas ur ett helhetsperspektiv som tar alla dessa *aspekter* av kyrkogården i åtanke.

Värderingen av enskilda gravvårdar är något annorlunda. Den skiljer sig i omfattning och precisionsnivå mot värdering av enskilda områden. Det kan handla om att ta ställning kring 500 enskilda gravvårdar. Då är det inte möjligt att vara lika specifik och utredande som i värderingen av ett stort område och dess generella egenskaper.

För att göra arbetet med värdering av enskilda gravvårdar hanterbart och möjligt att följa upp med nya ställningstaganden i framtiden har Dalarnas museum valt ut 14 specifika egenskaper som vi bevakar vid gravvårdsinventeringar idag. Egenskaperna, däribland hög ålder, del av en arkitektonisk helhet samt förmedlare av lokalhistoriska sammanhang, tillskrivs ofta värden av samhället. Ifall en gravvård besitter någon av dessa egenskaper tar museet ställning till om egenskapen är värdefull i det specifika fallet och hur gravvården i sådana fall kan skyddas så att dess värde inte minskar. Urvalet av egenskaper som skall bevakas har skett med bakgrund i begreppet kulturvärde och Centrala gravvårdskommitténs handbok för grav-anordningsinventering. Egenskaperna förklaras i sitt sammanhang i Bilaga 1, *skyddsvärda egenskaper*.

Skyddsvärde

Gravvårdar som anses besitta värdefulla egenskaper bör skyddas på ett sådant sätt så att utpekade värden inte minskar. Olika gravvårdar och egenskaper skyddas på olika sätt beroende på vad egenskaperna och deras värden består i. Museet markerar hur värdefulla egenskaper kan skyddas genom att tillskriva respektive gravvård ett *högt skyddsvärde* eller ett *mycket högt skyddsvärde*. Vad dessa begrepp innebär sammanfattas nedan:

Mycket högt skyddsvärde

- Gravvården bevaras i sitt nuvarande utförande.
- Gravvården bevaras på ursprunglig plats.
- Gravvårdar kan dock flyttas till en ny plats efter samråd med länsstyrelsen.

Högt skyddsvärde

- Gravvården kan återanvändas på sin befintliga plats.
- Gravvården kan återanvändas inom sitt kvarter eller område.
- Gravvårdens dekor bevaras oförändrad.
- Gravvårdens form bevaras oförändrad.
- Ny inskription kan utföras genom varsam bearbetning av framsidan.
- Gravvården kan vändas och ny inskription utförs på den tidigare baksidan.
- Ny inskription bör alltid utföras med lika typsnitt som befintligt.

LÄGE OCH ADMINISTRATIV HISTORIK

Kyrkogården är belägen på ett näs mellan sjöarna Norra och Södra Barken i tätorten Söderbärke, mitt emellan Smedjebacken och Fagersta.

Söderbärke var en egen landskommun mellan 1862 och 1974, varpå tätorten uppgick i Smedjebackens kommun.

Kyrkogården tillhör Söderbärke församling i Västerbergslagens kontrakt, Västerås stift. Församlingen utgör ett eget pastorat. Sedan 1970 ingår även Malingsbo församling i Söderbärke församling.

Västerbergslagen

Söderbärke är en del av Västerbergslagen, en geografiskt avskiljd och kulturellt särpräglad region med en yta motsvarande nuvarande Smedjebackens och Ludvika kommuner. Västerbergslagen är mycket rikt på metaller och dess främsta näring var från medeltiden fram tills 1900-talet bergsbruk. Särskilt viktig var järnframställningen som kom att bringa stora rikedomar och många arbetstillfällen till regionen, från medeltiden och framåt. Samtidigt var småskaligt jordbruk och boskapsskötsel en viktig faktor för möjligheten att överleva i regionens delvis karga natur, i alla fall till en början.

Västerbergslagen innehåller endast två betydande jordbrukslandskap, situerade kring Söderbärke och Grangärde. Jordbrukslandskapen erbjöd unika möjligheter till odling och boskapsskötsel kombinerat med bergsbruk och kom således tidigt att etableras som Västerbergslagens viktigaste områden.[1] Detta förhållande avspeglas i den tidigaste administrativa indelningen av regionen, i socknarna Berkia och Grenghe med kyrkobyggnader i Söderbärke respektive Grangärde. Det är inte helt säkert när Söderbärke eller Berkia socken först bildades, men den första stenkyrkan sägs ha tillkommit på 1300-talet. Platsen för kyrkobyggnaden var troligen densamma som för den nuvarande kyrkan.[2]

Kristendomen nådde troligtvis Söderbärke från Västmanland, eftersom Söderbärke till en början var en del av Malma socken med säte i Malma utanför nuvarande Köping.[3]

Söderbärke har inga naturliga vattenförbindelser till Dalälven och är avskiljt från de tätbefolkade slättlandskapen kring dalälvsfåran av vidsträckta och bergiga skogslandskap. Eftersom vattenvägarna utgjorde de primära transportsträckorna fram tills järnvägens intåg under 1800-talet kom Västerbergslagen, som genom Kolbäcksån är naturligt förbindet med Mälaren i söder, att få större historisk gemenskap med Västmanland än med andra delar av Dalarna.[4]

[1] Gunnarsson, 1992, s.12
[2] Gunnarsson, 1992, s.15
[3] Gunnarsson, 1992, s.15, Nyberg, 1935 s.11-15
[4] Gunnarsson, 1992, s.11

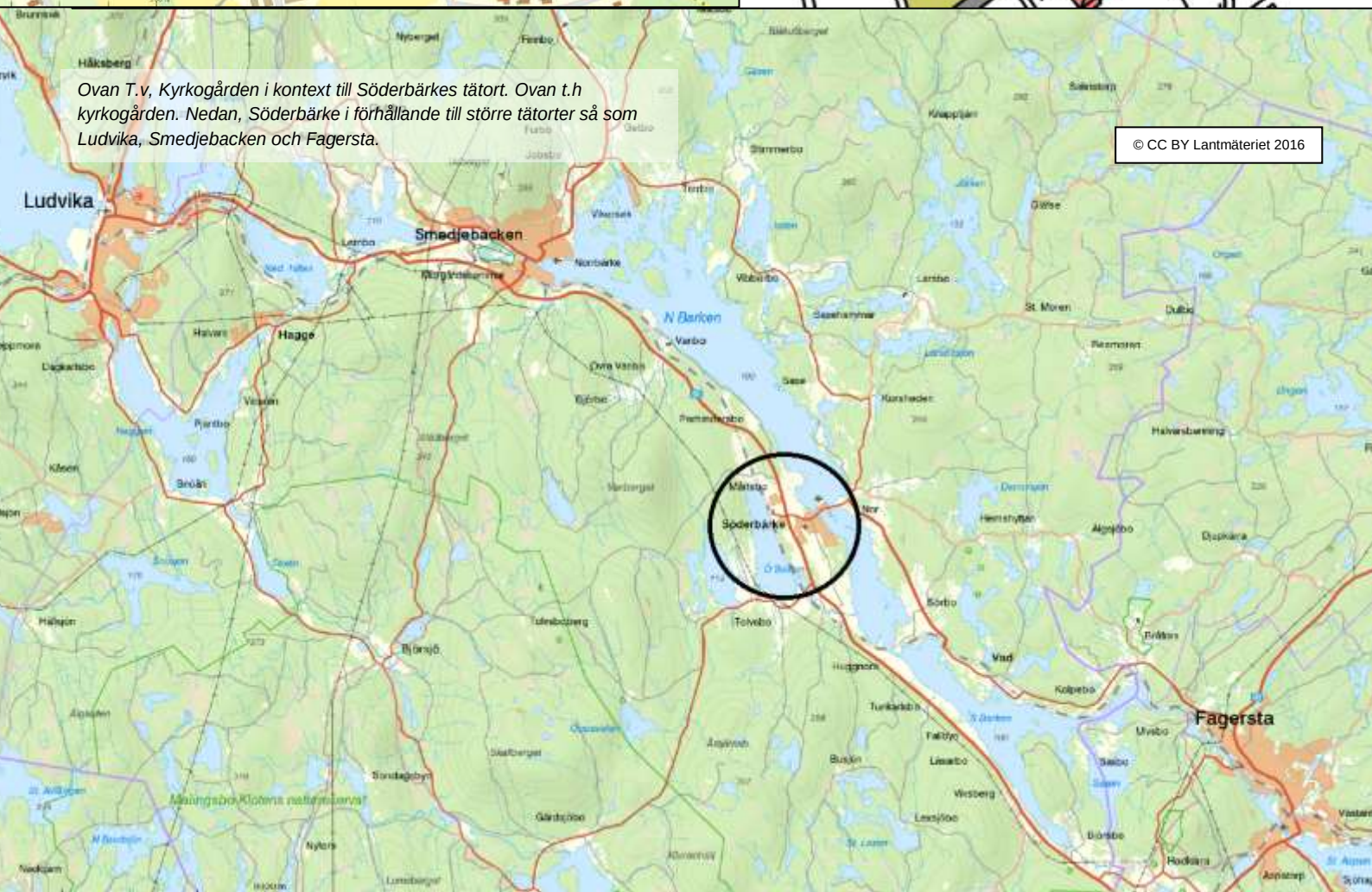

Ovan T.v, Kyrkogården i kontext till Söderbärkes tätort. Ovan t.h kyrkogården. Nedan, Söderbärke i förhållande till större tätorter så som Ludvika, Smedjebacken och Fagersta.

© CC BY Lantmäteriet 2016

1600-talskarta över Köping med omnejd. Malma sockens kyrka är markerad med en svart ruta i mitten av kartan.

HISTORIK

Begravningar i Malma

Det finns inte mycket antecknat om det medeltida begravningsskicket i Söderbärke. Enligt en sägen ska personer bosatta i Söderbärke under lång tid blivit transporterade till Malma sockens kyrkogård (se ovan) för begravning. Vid Klockarrönningen, ett samhälle på en udde längs södra Barkens östra strand, mellan Nor och Sörbo byar, ska det funnits en likkällare som användes som bisättningshus inför liktransporter mellan Söderbärke och Malma.[6]

Förklaringen till den nästan tio mil långa färden går att finna i och med de förändrade begravningstraditioner som uppstod i samband med kristendomens intåg i landet. Det blev mycket viktigt för människor att kunna begravas på vigd jord i kyrkligt område, och Söderbärke saknade med stor sannolikhet en egen vigd kyrkogård. Inte heller kunde kropparna brännas och askan sändas till Malma för spridning eller gravsättning. Kremering tilläts inte inom den kristna kyrkan vid tiden. Detta berodde dels på tron om att kroppen skulle återuppstå vid uppståndelsen, dels på att kremering förknippades med hedniska traditioner.[7]

[6] Nyberg, 1935, s.16-17
[7] Andreasson, 2012, s.12

Kartan är från 1654 och är en geomaterisk avritning upprättad inför ett förslag till en stadsplan för Söderbärke. Den svarta rutan markerar kyrkogården.

Kyrkogårdens utsträckning under 1600-talet

Genom århundradena växte invånarantalet Söderbärke socken succesivt, och någon gång under medeltiden fick Söderbärke sin egen kyrkogård. Den tidigaste funna källan som berör kyrkogården och dess utformning är en geometrisk avritning av Söderbärke från 1654. Avritningen visar upp kyrkogårdens dåvarande utsträckning och placering samt den dåvarande kyrkogårdsomgärdningens utsträckning och form. Kyrkobyggnaden är inte utritad på kartan men var vid tidpunkten mindre än idag. Kyrkobyggnaden fick sin nuvarande storlek genom omfattande renoveringsarbeten 1729-1740. På 1600-talet bestod kyrkogården troligtvis av en öppen gräsyta mellan kyrkobyggnaden och omgärdningen. I den mån kyrkogården innehåll gravvårdar var dessa sannolikt av trä.[8]

Kyrkogården har avbildas på kartor kontinuerligt från 1654 och frammåt. Förutsatt att kartorna ger korrekta återgivelser av kyrkogårdens storlek går det att konstatera att kyrkogården inte växte nämnvärt i storlek under tidsperioden 1654 och 1870. Trots detta ökade befolkningen i Söderbärke succesivt under perioden.

[8] Andreasson 2012, s.12

Begravningar inuti kyrkobyggnader

De äldsta gravvårdarna på Söderbärkes kyrkogård återfinns inuti kyrkobyggnaden. Gravvårdarna är kalkstenshällar uppförda mellan 1644 och 1753 över bland annat två kyrkoherdar, Montelius och Kalsenius. Kyrkobyggnaden innefattar även ett monumentalt gravkor över släkten Tersmeden från 1734.

Att bli begraven inuti kyrkobyggnaden var fram tills 1600-talet en stor ynnest reserverad personer och familjer med stark social ställning. Det kunde röra sig om personer med stark anknytning till kyrkoväsendet, så som stora donatorer, kungligheter, adel eller personer som gjort något mycket speciellt för kyrkan.[9] I storstäderna luckrades detta system upp under 1500- och 1600-talen, och snart kunde vem som helst med tillräckligt mycket pengar och inflytande begravas inuti kyrkan.[10] Huruvida detta gäller för Söderbärke eller inte får förbli osagt. Det är dock troligt att en betydande andel begravningar inuti kyrkobyggnaden under 1600- och 1700-talen.

Tersmedska gravkoret

Den relativa liberaliseringen av vem som tilläts begravas inuti kyrkobyggnaden ledde till vissa förändringar av kyrkorummet. Tidigare hade samhällets toppskikt kunnat utmärka sig genom den exklusiva placeringen av gravplatsen inuti kyrkobyggnaden. När placeringen av graven inte längre utmärkte gravrättsinnehavaren krävdes andra medel, så som stora och påkostade gravanordningar inuti kyrkorummen. Detta mötte ett motstånd från prästerskapet som menade att kyrkorummet skulle användas för gudstjänständamål, inte för förvaring av stora tumbor och andra skrymmande gravmonument. Som svar kom högreståndspersonerna under 1600-talet att börja anlägga separata gravkor eller mausoleum i anslutning till kyrkobyggnader runt om i landet. Gravkoren kunde inredas fritt och blev således ett mycket populärt inslag bland rika familjer.[11]

I Söderbärke finns det Tersmedska gravkoret, som är ett möjligt lokalt exempel på den ovannämnda utvecklingen. Gravkoret anlades av brukspatronen på Larsbo, Jacob Tersmeden 1734. Tersmeden var en stor donator och inbladad i en större renovering av kyrkobyggnaden 1730-1734, och det är troligt att detta påverkade församlingens beslut att tillåta anläggandet av det monumentala gravkoret i kyrkobyggnadens sydvästra hörn. Gravkoret är dock ej, som många andra gravkor från tiden, förlagt i en tydligt markerad barock-eller renässanstillbyggnad till kyrkobyggnaden.

---

[9] Andreasson, 2012, s.18
[10] Ibid
[11] Andreasson, 2012, s.19

Bilden till vänster är ett utnsitt från kyrkogårdens äldsta gravvård, en kalstenstenshäll från 1644. Notera den tidstypiska dödskallen med ett timglas ovan. Bilden till höger på nästa sida är ett utsnitt från Reinhold Cedercreutz epitaf i det Tersmedska gravkoret.

Ehrenheimska gravkoret och upplysningstidens hygienideal

Söderbärkes kyrkogård innefattar även det Ehrenheimska gravkoret (Malingsbograven) från 1794. Till skillnad från det Tersmedska gravkoret ligger det Ehrenheimska gravkoret separerat från kyrkobyggnaden. Detta kan bero på de nya ideér om hygien och renlighet som spreds runt om i Sverige under upplysningsperioden. Redan under 1600-talet började landets prästerskap yrka för att det var ohygienisk att bedriva kontinuerliga gudstjänser i kyrkorum fulla av färska gravar. Målet var att få bort begravningarna från kyrkorummet och argumenten var såväl lukten som risken att kropparna kunde sprida olika sjukdomar.[12] År 1783, elva år innan det Ehrenheimska gravkoret uppfördes, blev det förbjudet att sälja gravar inuti kyrkobyggnader. Det dröjde dock lång tid innan begravningar inuti kyrkobyggnader helt upphörde, särskilt som att gravrätter gick i arv inom familjer.[13] I Söderbärke fortsatte exempelvis gravsättningen av det Tersmedska gravkoret fram tills 1883.

Söderbärkes kyrkogårdsmur

Kyrkogården hade som tidigare nämnt någon form av omgärdning under 1600-talet. Omgärdningen kan ha varit en mur, en gärdesgård eller timrad avbalkning. Den första källan som med säkerhet omnämner något om en stenkonstruktion, en kyrkogårdsmur, är Abraham Hülphers i anteckningar från sin resa genom Dalarna 1757.

Enligt Hülphers ska Söderbärkes kyrka omgivits av en prydlig mur med två större och en mindre stenport. Det var vanligt att stenmurar ersatte äldre träomgärdningar kring mitten av 1700-talet. På vissa håll var träomgärdningarna bräckliga eller svårskötta, något som på sikt kunde leda till att kreatur fann sin väg in på kyrkogården. I andra fall tillkom stenmuren på kyrkogårdar som en konsekvens av en ökande skogsbrist i Sverige. Från och med 1764 instiftades till och med en statlig förordning som förbjöd användningen av dyrbara träomgärdningar på kyrkogårdar.[14]

Beträffande järnstaketet som löper söder om det Ehrenheimska gravkoret, är detta inslag troligtvis samtida med gravkoret. Det sägs nämligen att en del av kyrkogårdsmuren råkade raseras i samband med gravkorets uppfördande. Den raserade delen ersattes då av ett järnstaket.[15]

[12] Andreasson, 2012, s.19
[13] Andreasson, 2012, s.18-19
[14] Fajerson, 2011, s.14
[15] ULA, Söderbärke kyrkoarkiv, OIb, Handlingar angående kyrkogården 1, 1853-1987. Beskrivning av kyrkogården upprättad i samband med arbeten 1914-1920.

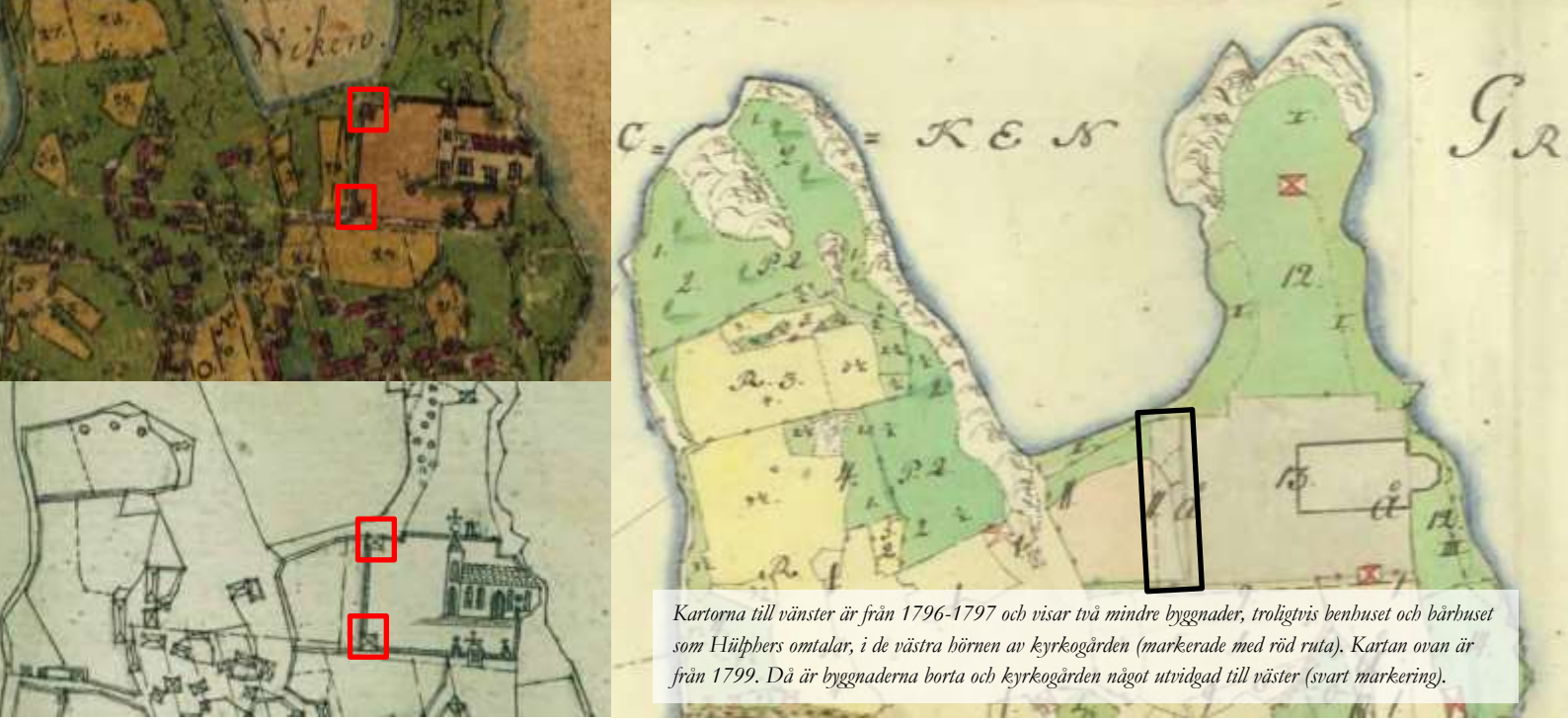

Kartorna till vänster är från 1796-1797 och visar två mindre byggnader, troligtvis benhuset och bårhuset som Hülphers omtalar, i de västra hörnen av kyrkogården (markerade med röd ruta). Kartan ovan är från 1799. Då är byggnaderna borta och kyrkogården något utvidgad till väster (svart markering).

Benhus på Söderbärke kyrkogård

Hülphers nämner även två stenbyggnader vid besöket 1757. Stenbyggnaderna var sorgegåvor från prosten Tilläi och Herman Tersmeden och användes som benhus respektive bårhus. Ovan portarna bar byggnaderna skrifterna Skåda Ändan och Döden bidar.[16]

Benhuset och bårhuset finns inte längre. De båda byggnaderna verkar ha försvunnit någon gång mellan 1797 och 1799. Enligt kartorna ovan, låg troligtvis byggnaderna i angränsning mot muren i kyrkogårdens nordvästra respektive sydvästra hörn. Benhus är idag ett ovanligt inslag på svenska kyrkogårdar. Benhusen användes främst under den katolska tiden, men traditionen bibehölls på vissa platser i landet även vidare under 1600- och 1700-talen. Syftet med byggnadstypen var att förvara ben som togs ur jorden vid återtagande av äldre gravar.

Gjutjärnshällar och bergsmän

Under medeltiden skedde en gradvis ökande kolonisation till områden med stora malmfyndigheter i Gästrikland, Dalarna, Västmanland och Närke. Kolonisationen berodde på att metallexport, framför allt i form av järn och koppar, fick en växande roll i svensk ekonomi. Det fanns mycket pengar att tjäna på järnet. För att få fler personer att satsa på bergsbruket utformades specialregler och privilegier för de som valde att arbeta med bergsbruk: bergslagar, eller bergets lag.

Med tiden kom ordet bergslag att syfta till ett kooperativ av bergsbrukande bönder med särskilda lagstadgade juridiska privilegier och skyldigheter. De bergsbrukande bönderna i bergslaget kallades bergsmän. Bergsmännen arbetade med malmbrytning och tackjärnssmältning i hyttor eller masugnar. Hyttorna ägdes oftast av flera bergsmän med andelar i ett hyttelag. Alla smälte sin egen malm i turordning och sålde sedan vidare till andra aktörer som smidde tackjärnet till stångjärn.[17] I Söderbärke hade bergsmännen privilegier så som befrielse från skjutsplikt, skattelättnader och tillåtelse till en speciell arvsrätt för bergsmanshemmanet. Privilegierna skiftade från bergslag till bergslag och togs bort vid misskötsel.[18]

På kyrkogården finns ett utmärkande antal gjutjärngravvårdar och hällar betecknade med titeln *bergsman*. Gravvårdarna är uppförda under 1700- 1800- och tidigt 1900-tal. Gravvårdarna är troligen gjutna till bergsmän med ansenliga andelar i ett hyttelag vid något av de närliggande bruken Leksjöbo, Malingbo, Larsbo eller Hagge. Bilder på gjutjärnshällar finns i karaktäriseringen av område A nedan.

---

[16] Nyberg, 1935, s.47-48
[17] Gunnarsson, 1992, s.22
[18] Gunnarsson, 1992, s.22

Brukspatronerna

Under medeltiden skedde förädlingen av tackjärn till smidesjärn hos andra aktörer än bergsmännen, ofta i de utländska Östersjöhamnarna. Gustav Vasa gjorde en ansats till att bryta detta mönster och förlägga tackjärnets förädlingsprocess hos bergsmännen. Detta ledde till att vattendrivna stångjärnshammare anlades på vissa håll runt om i Bergslagen, men systemet visade sig ineffektivt eftersom det riskerade att leda till en omfattande skogsbrist.[19] Det var inte lämpligt att bedriva gruvdrift och förädling på samma ort eftersom båda sysselsättningar var mycket bränslekrävande. På 1600-talet skiljdes åter gruvdriften från stångjärns-förädlingen.

Detta ledde i sin tur till framväxten av en ny aktör inom järnframställningssektorn, brukspatronerna. De ägde och förvaltade stångjärnshammare så som vid Larsbo och Malingsbo. Bruken förlades ofta i ut-kanterna av gruvbrytningsområden och förlitade sig på en ständig tillförsel av tackjärn producerat av bergs-männen. Brukspatronerna blev ofta stora arbetsgivare, och tjänade mycket pengar på sin verksamhet.[20] Till en början återinvesterades pengarna i bruksdriften, men från och med 1700-talets mitt kom en restriktions-politik som förhindrade vidare återinvesteringar i bruken. Bakom utvecklingen låg Bergskollegium, en slags statlig myndighet som instiftats 1636 i samband med den svenska byråkratins framväxt. Restriktions-politiken grundade sig i fortsatt oro för skogsbrist och rädsla för att för mycket järn skulle sänka priserna på Europamarknaden. Stångjärnssmidet blev beroende av privilegier och tillstånd. De bruk som hade privilegier fortsatte dock producera och tjäna pengar, vilket ledde till en mycket kapitalstark brukspatronskår som inte hade möjlighet att återinvestera sina vinster i sin verksamhet. Istället kom pengarna att läggas på lyxiga gravkor och stora omdaningar av bruksmiljöerna till ståndsmässiga och lyxiga herresäten.[21] Både det Tersmedska och det Ehrenhielmska gravkoren är tidstypiska och välbevarade exempel på detta historiska sammanhang.

Bilden till höger visar den exklusivt smyckade ingången till det Ehrenheimska gravkoret. Gravkoret är ett bra exempel på hur brukspatronerna och deras familjer kunde omsätta sina vinster utanför bruksverksamheten under restriktionsperioden i slutet av 1700-talet.

[19] Gunnarsson, 1992, s.16-17
[20] Gunnarsson, 1992, s.24
[21] Gunnarsson, 1992, s.29

Garverifabrikören Alexander Awelins gravsten från 1884. Mot slutet av 1800-talet kom Bergsbruket att rationaliseras och i viss mån ersättas av andra verksamheter. I område B finns flera gravvårdar från tiden, exempelvis B4, B7 och B13-14. Gravvårdarna vittmar tillsammans om en allt mer kapitalstark befolkning av fabrikörer, faktorer, skogsbrukare och liknande.

Bruksdöden och strukturomvandlingarnas påverkan på kyrkogården

På 1840-talet avskaffades restriktionerna inom järnframställningssektorn. Detta leddet till fri konkurrens mellan bruken. Samtidigt uppstod flera nya tekniker och metoder för järnframställning som möjliggjorde storskalig och högkvalitativ järnproduktion bland andra aktörer på världsmarknaden. De tekniska framstegen krävde kontinuerliga storsatsningar som inte var möjliga att genomdriva bland mindre aktörer i Sverige.[22] Sammantaget ledde utvecklingen till en enorm strukturrationalisering där järnframställningen koncentrerades till ett fåtal aktörer. I Västerbergslagen bildade bruken Hagge, Morgårdshammar och Grängshammar ett nytt stort järnverk i Smedjebacken. Bruksindustrin i Söderbärke avskaffades helt.

Bergsmännen påverkades också av utvecklingen och avvecklingen. Bergsmännens speciella privilegier försvann kring mitten av 1800-talet tillsammans med bergslagarna, men den månghundra åriga traditionen hade satt sina spår, inte minst som en stark identitet. Många bergsmän fortsatte arbeta med järnframställning till 1800-talets slut, men som hemmansägare i ett hyttlag.[23] På kyrkogården betitlas vissa gravvårdar med bergsman långt efter att systemet upphört.

Räddningen från ”bruksdöden” blev möjligheten att ändra inriktning på en befintlig industriverksamhet. I Söderbärke socken anlades en mycket framgångsrik ångsåg i Vad: Barkens Sågverk AB. Även Malingsbo bruk satsade på skogsindustri sedan bruksverksamheten lades ner 1871. Söderbärke förlorade dock sin roll som centralort till Smedjebacken i norr. Byarna runt omkring Söderbärke socken avfolkades när människor började flytta in till Smedjebacken och Söderbärke, vars respektive industrier krävde arbetskraft. Som på många andra håll i Sverige och Dalarna erbjöd den ökande befolkningskoncentrationen möjligheter till att bedriva andra verksamheter, däribland bryggerier, kraftverksbyggen, elektrisk industri, snickerier, spisbrödsfabriker, vägbyggen, banker, kaféer med mer.[24]

Effekterna av Söderbärkes bruksdöd går att följa genom att titta på förändringar i titulerade gravvårdar nära kyrkobyggnaden. De äldsta gravvårdarna bär sällan andra titlar än kyrkoherde eller bergsman, vilket skulle kunna tolkas som att bergsman var ett vanligt eller åtminstone framgångsrikt yrke i trakten fram tills 1800-talets mitt. Mot slutet av 1800-talet mattas andelen bergsmanstitlar av, för att ersättas med nya titlar kopplade till yrkesgrupper som fann nya rikedomar och framgångar i och med bruksdöden. Bland dessa återfinns hemmansägare, näringsidkare, bruksidkare, urmakare, faktor, överskogsvaktare och fabrikörer. En annan förklaring till utvecklingen är att den generella ekonomiska utvecklingen i landet medförde att fler hade råd med dyra gravvårdar från och med mitten av 1800-talet.

---

[22] Gunnarsson, 1992, s.40
[23] Se ”om bergsmän” i stycket Källor
[24] Gunnarsson, 1992, s.44

En första utvidgning av kyrkogården 1870-1875

Under 1800-talet fördubblades antalet människor i Sverige, vilket på sikt ledde till att fler människor också begravdes. I Söderbärke hade kyrkogården inte sett någon nämnvärd expansion på minst 200 år, vilket ledde till att den lilla kyrkogården var nästintill fullbelagd kring 1870. På grund av detta undersökte L E Moberg, Per Andersson, Eric Olsson och Lars Larsson från Söderbärke möjlig-heten till att utvidga kyrkogården. Undersökningen utmynnade i ett mycket intressant förslag till hur den utvidgade kyrkogården skulle kunna komma att utformas.

För det första behövde kyrkogården utvidgas på ett sådant sätt att den kunde försörja gravplatser till församlingen för en längre framtid. Utvidgningen föreslogs ske mot norr och väst. Norrut fanns vid tidpunkten jordbruksmark, en ekonomibyggnad samt en hel del berghällar längs vattnet. I väst fanns en åker tillhörande organisten Malmgren samt en vinterväg från Barken mot Söderbärke. Utökningen förväntades fördubbla kyrkogårdens storlek och det mesta tyder på att förslaget genomfördes. Några särskilt intressanta uppgifter rörande arbetet är följande:

För att möjliggöra förändringen krävdes en del sprängningsarbeten samt omläggningar av kyrkogårdsmuren. Omläggningen placerade de södra och västra delarna av muren i sin nuvarande utsträckning. Den överblivna stenen användes troligtvis till en stensättning längs med sjön i norr för att hindra erosion vid högvattenstånd. För att förhindra körning med häst och släde över kyrkogården vintertid anlades en ny väg från byn till Kyrkudden.

Vägens sträckning förblir ett mysterium, men av texten framgår att just udden var livligt trafikerad vintertid. På vintermässorna var det mycket ont om plats kring kyrkobyggnaden och då var det Kyrkudden som fick agera parkeringsplats för hästar och åkdon under gudstjänsterna. Förslaget inbegrep även planteringen av en stor granhäck i linje med magasinet på udden. Huruvida granhäcken faktiskt planterades är oklart. Den planerades i vart fall med en enda öppning om tre fot (cirka 1 meter) i bredd, som således endast kunde vara möjlig att trafikera till fots. Innanför häcken planerades en sex fot (cirka 2 meter) bred grusgång i paradlinje med kyrkans västra gavel. En liknande gång uppfördes från kyrkans dörr västerut. Det är troligtvis denna gång som idag tjänar som hjärtat i thuja-allén mellan västermuren och kyrkporten.[25] Omdaningarna på kyrkogården bekostades av församlingen genom en insamling som inbringade 246 kronor och 75 öre.[26]

Ovan, Kyrkogårdens utsträckning 1879, åtta år efter utvidgningen. Lägg märke till vintervägen från sjön i väst, magasinet på udden samt kyrkogårdsmurens nya utsträckning. Kartan nedan är troligtvis den karta som medföljde det ursprungliga förslaget till utvidgningen.

[25] ULA, Söderbärke kyrkoarkiv, OIb, Handlingar angående kyrkogården 1, 1853-1987. Samlade handlingar från 1800-talets slut placerade långt fram i akten.
[26] ULA, Söderbärke kyrkoarkiv, OIb, Handlingar angående kyrkogården 1, 1853-1987. Vädjande brev till församlingen från Axel Lundén.

En mycket välbevarad rad med allmänna linjegravar uppförd 1945 i norra delen av område G.

Allmänna och enskilda gravar – begravningsplatser för vanliga människor

Under 1800-talets sista decennier reformerades det svenska begravningssystemet till att innefatta två olika gravtyper: allmänna och enskilda gravar. De allmänna gravarna uppläts utan avgift under 40 år. De belades ofta i samma ordning som människorna gick bort. När gravrätten gick ut efter 40 år började beläggningen om från början. De enskilda gravarna uppläts däremot till en privatperson för all framtid mot avgift. I Söderbärke startade beläggningen av enskilda gravar 1880. Den första som köpte en grav var Johan Persson från Kyrkbyn. Priset var 78 kronor, en hög summa för sin tid.

Den kronologiska beläggningsordningen bland de allmänna gravvårdarna rotades främst i ett behov av bättre organisation av kyrkogården under 1800-talet. Behovet av striktare ordning sprang ur 1800-talets stora befolkningstillväxt och de hygieniska problem som uppstod på kyrkogårdar i takt med att fler människor begravdes. Systemet medförde dock många bieffekter. De som hade tillräckligt mycket pengar kunde köpa ur sig från systemet genom att anförskaffa en enskild grav för all framtid. Således kom industrialismens ekonomiskt rotade klassamhälle att följa med människorna ända in i graven. En annan konsekvens av systemet var att det i vissa fall efterföljdes så strikt att inte ens äkta makar fick vila bredvid varandra. Begreppet allmän linjegrav härrör från just detta förhållande och syftar till att människor begravdes i linjer i den ordning de gick bort. Gravvårdarnas kronologiska placering kan således berätta en hel del om det förflutna, men kanske främst om industrialismens klassamhälle och hur vissa sammanhang från detta följde med långt in på 1900-talet.[27]

En andra utvidgning av kyrkogården 1914-1920

Drygt ett halvt sekel efter den första utvidgningen av kyrkogården kom en ny expansion på tal. Blicken föll på ett stycke högt belägen åkermark söder om dåvarande kyrkogården. Marken exprorierades av Söderbärke landskommun och såldes till församlingen för anläggandet av den del av kyrkogården som i denna rapport benämns område G-J. Nivåskillnaderna mellan den äldre och den nya kyrkogårdsdelen överbryggades med hjälp av en trapp i murverket samt vissa utfyllnadsarbeten. Kyrkogårdsmuren sänktes även något och planterades med den växtlighet som idag pryder dess topp. I samband med den nya kyrkogårdsdelens anläggning etablerades även ett antal nya områden med gravar på udden norr om kyrkobyggnaden.[28]

---

[27] Se ”om allmänna och enskilda gravar” i stycket *källor*.

[28] ULA, Söderbärke kyrkoarkiv OIb, Handlingar angående kyrkogården 1, 1853-1987. Blå mapp, Handlingar angående kartläggning av mark som bör apteras eller exproprieras för utvidgning av Söderbärde sockens kyrkogård…

En tidig karta från det färdiga område G-J, troligtvis från en gravbok upprättad under 1920-talets första hälft.

Utvidgningen kom att innefatta en blandning mellan allmänna och enskilda gravvårdar där de yttersta raderna mot områdets vägnät planerades som enskilda familjegravar. Marken inuti kvarteren reserverades för upplåtelse av cirka 900 allmänna gravar i sammanhållen linje.

Den tidiga modernistiska kyrkogården

Under årtiondena efter sekelskiftet 1900 pågick en intesiv diskussion om utformningen på landets kyrkogårdar. Diskussionen rotade sig i en kritik mot det sena 1800-talets konstnärliga uttryck och kyrkogårdsarkitektur. Kritikerna upplevde kyrkogårdarna som överdrivna, storskaliga och plottriga utan tillräckligt med växtlighet och med bristfälliga massproducerade gravvårdar utformade utan känsla eller hantverksskicklighet.[29]

Tanken om den moderna kyrkogården uppstod ur kritik som beskrivs ovan. Det nya idealet blev en noggrant planerad, lugn och harmonisk kyrkogård med mycket grönska och lagomt stora rum.[30]

En framstående arkitekt i sammanhanget var Harald Wadsjö. Wadsjö förordade starkt användningen av avgränsade fondsystem på kyrkogården. Fonderna kunde vara murar eller häckar, som antingen kunde angränsa mot specifika gravvårdar eller användas för att skapa behagliga rum på nya kyrkogårdar. I den mån häckar och murar inte gick att använda förordades små liggande hällar. Wadström gillade inte livliga gravstenssilhuetter placerade i stora strukturer. Sådana gravvårdar passade bäst ensamma. I den mån gravvårdar skulle stå tätt, förordades raka linjer och sammanhållna höjdmått.[31] Samtliga av Wadsjös ideer fick förr eller senare genomslag på den nya, södra kyrkogårdsdelen i Söderbärke så som på de flesta andra kyrkogårdar i Sverige.

Generellt karaktäriseras den tidiga modernistiska perioden av en ökad centraliserad kontroll och styrning av utformningen på kyrkogården och dess separata gravvårdar. Påtryckningsmedlen för skapandet av en enhetlig kyrkogård var många, i ett spann från propagandalitteratur till konkreta detaljstyrningsåtgärder. I Stockholm kom exempelvis kyrkogårdsnämnden från och med 1910-talet att kräva att alla nya gravvårdstyper skulle godkännas av nämnden innan de fick användas på stadens kyrkogårdar.[32]

---

[29] Anrdeasson, 2012, s.82-83
[30] Anrdeasson, 2012, s.82-83
[31] Andreasson, 2012, s.83
[32] Andreasson, 2012, s.84

Upprepningens estetik – den senmoderna kyrkogården på udden

I samband med bilismens definitiva intåg i Sverige under 1960-talets början kom enhetlighet och storskalighet att bli ideal inom såväl arkitektur och konst. Utvecklingen härrör ifrån idéer om att den nya bebyggelsen skulle bevittnas från en bil i hög hastighet. För att möjliggöra detta krävdes långa svepande linjer och långa tillsynes monotona miljöer placerade på synliga platser i topografin. Med tiden kom bilismens ideal att smitta av sig även på miljöer som inte låg nära en väg. I Söderbärke kom områdena L och K att ombeläggas succesivt från 1960-talet och framåt, i en mycket tidstypisk storskalig och upprepande estetik. Gravvårdarna är likartade beträffande storlek och form, men avviker och blir personliga och individuella i sina inskriptioner, typsnitt och utsmyckningar.

KRONOLOGI

1100-1300	Begravningar sker i Malma strax norr om Köping, Söderbärke saknar troligtvis egen kyrkogård.
1654	En kyrkogårdsomgärdning med öppningar i syd och nord framträder på ett förslag till stadsplan. Kyrkogårdens utsträckning uppskattas vara motsvarande dagens område A samt delar av område B och C.
1734	Jacob Tersmeden tillåts öppföra det Tersmedska gravkoret i kyrkobyggnadens sydvästra hörn. Arbetet utfördes av murarmästare Nicklas Pihl från Västerås.
1757	Abraham Hülphers besöker kyrkogården och konstaterar att den har en vacker omgärdning med tre portar samt ett benhus och ett bårhus.
1783	Det blev inte längre tillåtet att köpa en grav inuti en kyrkobyggnad.
1794	Sara Regina Tersmeden uppförde det Ehrenheimska gravkoret (Malingsbograven). Byggnadsarbetet förstörde en del av kyrkogårdsmuren som ersattes med ett gjutjärnsstaket.
1796-97	Enligt en konceptkarta av Söderbärkes inägor från 1796-97 är kyrkogården lika stor som nuvarande område A, B och C vid 1700-talets slut. Kyrkogården omgärdas av raka murar med två öppningar i söder samt en i norr. I kyrkogårdens nordvästra och sydvästra hörn finns benhuset respektive bårhuset, och på sin nuvarande plats det Ehrenheimska gravkoret.
1799	Kyrkogården utvidgas något åt väster och benhuset respektive bårhuset försvinner.
1871	Församlingen väcker frågan om en utvigdning av kyrkogården. Ett förslag som innebär utvidgning mot väst samt ut på Kyrkudden presenteras av L E Moberg, Per Andersson, Eric Olsson och Lars Larsson den 28 mars 1871.
1871	Den befintliga kyrkogården beskrivs som vanvårdad och daterad i samband med att Axel Lundén samlar in pengar till en kyrkogårdsomdaning. Insamlingen resulterar i en budget på 246 kronor och 75 ören. Arbetet med utvidgningen påbörjas.
1913-1914	Ytterliggare en utvidgning åt söder diskuteras. Frågan om markexpropriering via kommunen väcks.
1914-1920	Den södra delen av kyrkogården planeras och uppförs.
1960-1990	En stor del av gravarna på norra udden beläggs med tidstypiska modernistiska gravvårdar
1985	Minneslunden på udden tillkommer.
2010-	Askgravplatsen i område E tillkommer.

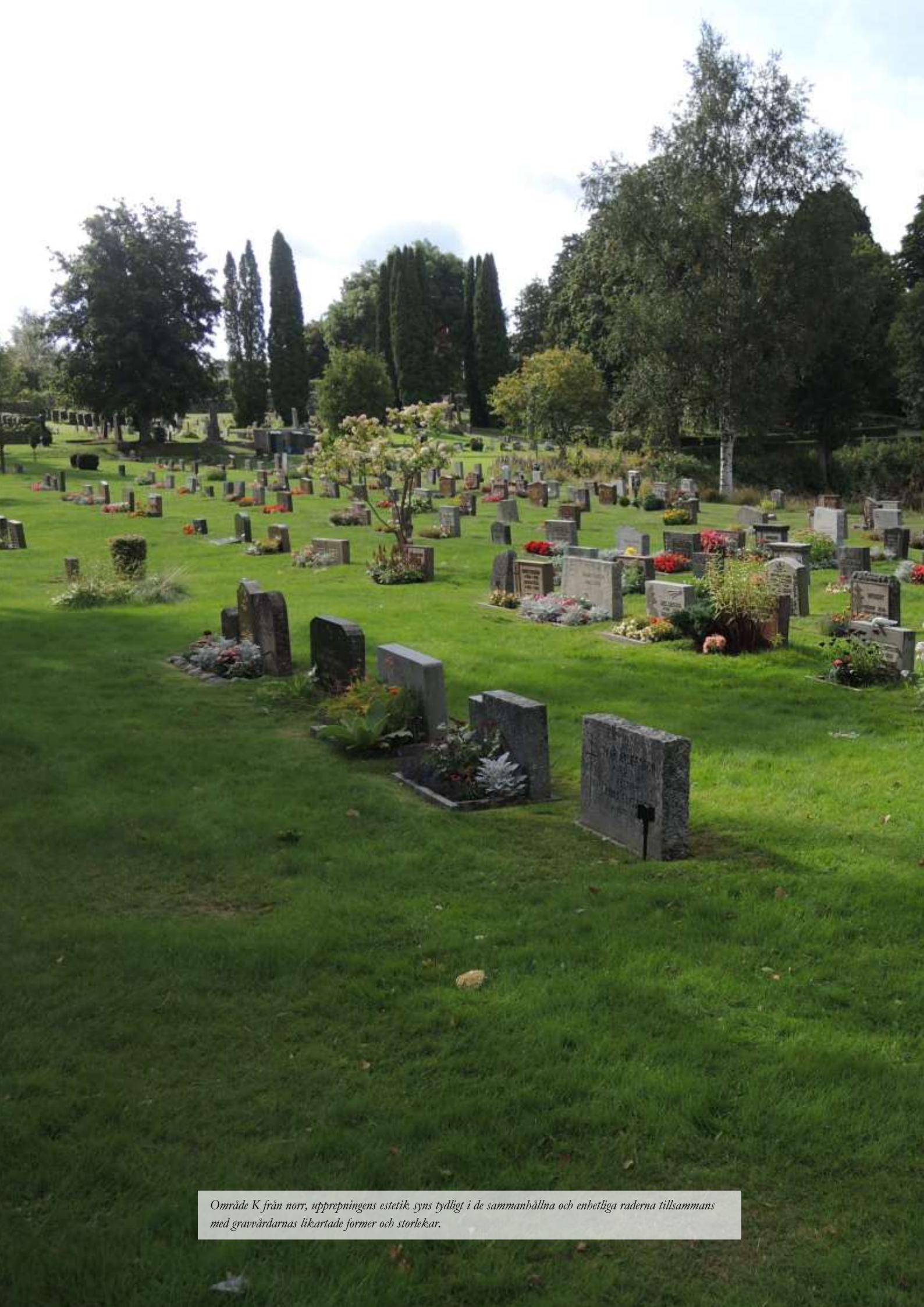

Område K från norr, upprepningens estetik syns tydligt i de sammanhållna och enhetliga raderna tillsammans med gravvårdarnas likartade former och storlekar.

ÖVERSIKTLIG BESKRIVNING - KYRKOGÅRDEN IDAG

Översikt och läge

Söderbärke kyrkogård är situerad kring Söderbärke kyrka i nordöstra Söderbärke, på ett näs som delar sjöarna Norra och Södra Barken. I norr angränsar kyrkogården direkt till Norra Barken och på vissa platser erbjuder kyrkogården fri siktlinje över vattnet ända upp mot Smedjebacken. Söderut från kyrkogården finns viss äldre bostadsbebyggelse och en skola. I väst finns en prästgård uppförd som bondgård någon gång i slutet av 1800-talet, med en stor mangårdsbyggnad och flyglar.

Sydöst om området finns en parkeringsplats och ett församlingshem med pastorsexpedition samt inloppet till ett sund som förbinder Norra Barken med Södra Barken.

Byggnader

På kyrkogården finns Söderbärke kyrka, en kyrkobyggnad med anor från medeltiden. Kyrkobygganden fick sitt nuvarande utseende genom om- och tillbyggnader kring åren 1729-1743. Kyrkan är slätputsad i vit kulör med sockel i murad natursten. Fönstren är rundbågiga, stora och spröjsade. Taket över lång- och sidoskepp är ett kopparplåtsbeklätt säteritak. Kyrkobyggnaden har en profilerad takfot som framträder särskilt tydligt på kyrktornet. Tornspiran är mycket karaktäristisk, utformad som en barocklanternin ovanpå en slags förenklad lökkupol.

Söder om kyrkan finns ett begravningskapell ursprungligen uppfört som gravkor för familjen Ehrenheim 1794. Gravkapellets fasader är vitputsade och bandrusticerade. Byggnaden har mörka, tjärade spegeldörrar i trä. Sockeln är av ljus, tuktad granit. Taket är uppfört i kopparplåt i formen av ett tälttak med karaktäristisk förenklad lökkupol som torn, och avgränsas från fasaden med en profilerad takfot.

Askgravplats och minneslund

Kyrkogården innefattar en askgravplats från 2000-talet och en minneslund från 1980-talet. Dessa är markerade med rosa markeringar på kartan på följande sida. Minneslunden är situerad på kyrkogårdsuddens norra spets och markeras av en sten inskripterad med ordet ”Minneslund” och ett citat från den tunabördige ärkebiskopen J O Wallin:

> Stilla ock mitt stoft må gömmas
> I den tysta jordens famn;
> Må det rum av världen glömmas.
> Där jag vilar utan namn:
> Rum och namn väl Herren känner,
> Då han ropar sina vänner.

Minneslunden är planterad med dvärgtallsbuskar, måbär och mindre prydnadsplanteringar. På var sida om minnesstenen finns en bänk. Marken är belagd med kanthuggen gatsten.

Askgravplatsen är belägen till väster i område E (se kartan till på följande sida), och är omgiven av frodiga häckar. Inuti området fanns vid inventeringstillfället stora mängder prydnadsplaneringar. Gravarna markeras av små metallplakat och naturstenar.

Kyrkogårdsmur

Kyrkogårdens murverk visas med ljuslila färg på kartan till höger. Muren består av en kallmurad, bred gråstensmur från 1700-talet. Murverket agerar delvis terrass mellan område B-F samt område G-J. Muren är rikligt bevuxen med mossor och lavar, något som bidrar till att skänka muren ett ålderdomligt utseende.

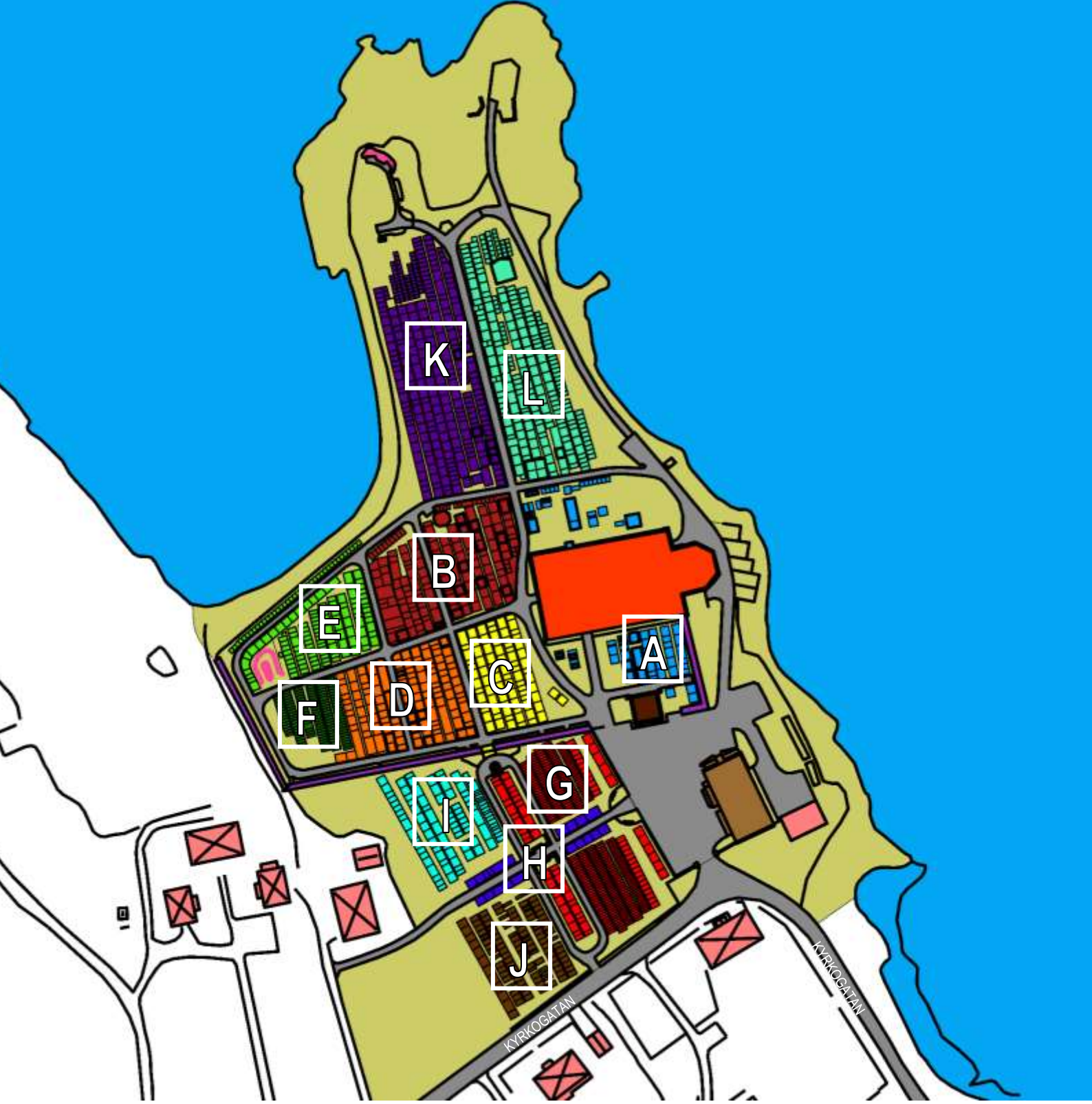

Vatten	Kyrkogårdsmur	Område G
Gångväg	Område A	Område H
Kyrkogårdsområde	Område B	Område I
Kyrkobyggnad	Område C	Område J
Församlingshem	Område D	Område K
Gravkor	Område E	Område L
Byggnad	Område F	Askgravplatser

Omgärdningshäckar och staket

Söder- och östsidorna av område G och J ramas in av stora omgärdningshäckar i häckkaragan. Utanför häcken, mot Kyrkogatan, löper ett järnkedjestaket med poster av ljusgrå, huggna granitpelare med tälttak. Staketets ungefärliga placering är markerad med mörkrött på kartan till höger.

Ingångar och grindar

Kyrkogårdens ingångar är belägna i anslutning till parkeringen i sydväst respektive ut mot Kyrkogatan i syd. Ingångar markeras med mörkblå färg på kartan till höger. Ingången som löper från Kyrkogatan in på kyrkogårdsområdet markeras av av två kvadratiska pelare med tälttak i huggen, grå granit. Pelarna har varsitt par hängare för gångjärn, vilket tyder på att ingången haft en dubbelgrind någon gång i tiden.

En av ingångarna leder från parkeringen till område H och markeras av en halvcirkulär, delvis stenlagd plats inramad av gjutjärnsstaket. Platsen innehåller två bänkar med plintar av betong med sittbräda i massivt trä. En flaggstång finns till vänster om entrépartiet och själva ingången markeras av två kvadratiska, svarta pelare med tälttak med rund knopp. Pelarna har gångjärn för en dubbelgrind.

Den andra av kyrkogårdens ingångar från parkeringen leder upp mot kyrkobyggnaden och markeras av svartmålade pelare med tälttak med rund knopp. Ingången har infästningsmöjligheter för dubbelgrind. På den östra av de två pelarna finns en skylt med några ordningsregler och instruktioner för vistelse på kyrkogården. Kyrkogården har tidigare varit möjlig att nå med kyrkbåt genom en båtplats i väst. Platsen markeras av en granittrappa som leder från vattnet upp till kyrkogården.

Trappor

Kyrkogården har två trappor. Den ena trappen, som överbryggar nivåskillnaden mellan område B-F och område G-J är uppförd i samband med område G-Js ursprungliga etablering 1914-1920. Den andra trappan leder ner mot en kyrkbåtsplats i öster.

Gångar och vägar

Kyrkogårdens samtliga gångvägar är asfalterade, förutom en mindre skifferbelagd stig som löper runt område G-J.

Belysning

Kyrkogårdens belysning består främst av lyktor med runda glaskupor på målade järnsposter, se bild nedan. Runt kyrkan finns avancerade riktljus som belyser kyrkobyggnaden nattetid. Riktljusen sitter på liknande poster som glaskuporna men är något högre.

Bänkar

Det finns fyra olika sorters bänkar runt om på kyrkogården. På udden vid minneslunden finns tre nyproducerade, svartmålade gjutjärnsbänkar med träsits. I område B-F samt K och L finns moderna grönmålade stålbänkar med träsits och ryggstöd av planka. I område G-J finns massiva träbänkar med granit och betongplintar. Vid en av ingångarna i söder finns modernistiska bänkar med betongplintar med massiv träsits.

Fontäner och skulpturer

Mellan trädparet märkt *syrénberså* på bilden till höger finns en modernistisk, invändigt turkosmålad granitfontän. Fontänen är placerad invid en bänk och en mindre prydnadsplantering. Platsen vid fontänen erbjuder fantastiska siktlinjer mot Norra Barken och område D-E (se baksidan på rapporten).

Längst i norr på udden finns ett fungerande solur i ärgad koppar på fot formad som en sparsmakad, dorisk kolonn.

Thujaallé

I västgående linje med kyrkobyggnadens västliga entré finns en långsträckt thujaallé. Träden i allén är markerade med mörkgrön färg på föregående sida. Allén skapar tillsammans med omkringliggande buskar och gravvårdar en av de mäktigaste siktlinjerna på kyrkogården.

Träd

Kyrkogården har många träd av varierande ålder. I område G-J är björk och lönn dominerande. I område A finns björk, al, lind och rönn. I område B-F, finns al, lönn, rönn, humle, thuja, tall och bok. I område K-L samt på udden finns rönn, tall, lönn, björk, al, lind och gran.

Kyrkogårdens möte med Barken i norr och öst

Kyrkogårdens norra och östra delar slutar i en buffertzon av träd, buskar och klipphällar mot Norra Barken. Någon egentlig omgärdning är det inte att tala om längs dessa sidor. Det handlar snarare om ett kontrollerat möte med vattnet som omgärdning. Längst i norr finns exempelvis många björkar, tall och gran som tillsammans med blåbärs- och lingonris skapar en skarp gräns mellan den vårdade kyrkogården och den området utanför. Det är längst i norr som avståndet mellan kyrkogård och vatten är störst. I område K är det knappa fem meter mellan närmaste gravvård och vattnet. Här finns dock en högre andel omgärdningshäckar och större solitärträd som avgränsar vattnet från kyrkogården. I öst finns en väg som avgränsar kyrkogård från sjörand. Vattnet och kyrkogården knyts dock ihop av granittrappan från den gamla båtplatsen.

Vatten
Gångvägar
Kyrkotomt
Kyrkobyggnad
Församlingshem
Gravkor
Byggnad
Kyrkogårdsmur
Staket
Ingång
Trappa
Belysning
Thuja
Syrénberså
Övrigt träd
Häck

Stentrappa mellan område G-J och område D, notera fontänplatsen i bakgrunden.

Översikt över område K och kyrkobyggnaden, från norr.

Siktlinje mot kyrkbåtsplatsen. Riktljus till h.

Kyrkogårdens minneslund, uppförd under 1980-talet.

Lampa med rund glaskupa i område A.

Fontänplats i område G. Bänken i bakgrunden är av typen med granitplintar och massiv sittskiva i trä.

Siktlinje genom thujaallén. Bild tagen från kyrktornet västerut.

Närbild på soluret i koppar, placerat norrut på Kyrkudden.

Ingång till område G-J från parkeringsplatsen. Notera bänkarna, staket, flaggstången och grindstolparna.

Närbild på kyrkogårdens gråstensmur, mellan område G och B.

Omgärdning längs med Kyrkogatan i söder.

A

OMRÅDESBESKRIVNINGAR

Område A

KARAKTÄRISERING

Etablering	Området är sannolikt kyrkogårdens äldsta då det är placerat i direkt anslutning till kyrkobyggnaden. Områdets gravvårdar är främst från 17- och 1800-talen.
Historiska gravtyper	Enskilda gravrätter. Kistgravar.
Terräng och läge	Området är situerat runtomkring kyrkobyggnaden. Söder om kyrkobyggnaden är området mjukt kuperat med låga kullar och grunda sänkor kring gravvårdarna. Direkt söder om området finns Ehrenheimska gravkoret och kyrkogårdens parkeringsplats.
Gångar, vägar och belysning	Samtliga gångvägar är asfalterade. Området innehåller sex lampor med rak, svartmålad metallstolpe och rund glaskupa varav tre är situerade söder om, två till väster om, samt en norr om kyrkobyggnaden. Utöver dessa finns tre riktljus på höga metallposter som belyser kyrkobyggnaden nattetid.
Träd och buskar	Området innefattar flera träd. Söder om kyrkobyggnaden finns en bok, en rönn, två björkar och två större lindar planterade längsmed kyrkogårdsmuren. Norr om kyrkobyggnaden finns en björk och en rönn.
Gravvårdar	Området innehåller en stor andel äldre gravvårdar. Bland dessa återfinns en stor mängd gjutjärnsvårdar i form av hällar och kors uppförda under perioden 1753-1937. En stor andel av hällarna är unga för att vara gjutjärnshällar. Det finns även ett stort bestånd av gravvårdar med obeliskformer och bautastenar från perioden 1844-1920. Dessa gravvårdar är ofta placerade i större, mönsterkrattade sandgravsanordningar med häckomgärdningar. Det finns även sandgravar med bredlåga gravvårdar eller hällar från 1900-talets tidigare hälft. Området innehåller utöver detta ett fåtal lite ovanligare stengravvårdar från tidigt 1800-tal uppförda i enklare klassicistiskt formspråk. Det finns även ett fåtal yngre, modernistiska gravvårdar i området. Dessa är främst koncentrerade till ett mindre område söder om kyrkobyggnaden. En stor del av områdets gravvårdar bär titlar så som direktör, bergsman, hemmansägare, pastor, häradsdomare, överlärare och nämndeman. Området innehåller många stora gravvårdar.
Omgärdningar	Söder om kyrkobyggnaden omgärdas området av en kallmurad gråstensmur från 1700-talet. Vid ingången till kyrkogården är muren utbytt mot ett gjutjärnsstaket, troligen uppfört i samband med det Ehrenheimska gravkorets tillkomst. Vissa gravar har omgärdningshäckar av måbär.
Miljöskapande egenskaper	Området har många äldre patinerade gravvårdar som tillsammans skapar en sammanhållen miljö som kan uppfattas som ålderdomlig och gammal. Patinan består av småskalig biologisk påväxt och mekanisk nednötning av hörn och liknande. Gravvårdarnas form har en positiv inverkan på förståelsen av området som en ålderdomlig och gammal miljö, förutsatt att betraktaren är bevandrad i stilhistoria på kyrkogårdar.

Närbild på område A söder om kyrkan. Ovan t.v område A norr om kyrkobyggnaden, ovan t.h område A söder om kyrkobyggnaden.

A

Värdering

- Områdets stora antal gjutjärnsgravvårdar kan berätta om Söderbärkes historia som järnframställningsbygd och den betydelse som det småskaliga bergsbruket spelade i Västerbergslagen in på 1800-talet. Särskilt värdefulla är de gjutjärnsgravvårdar som bär titlar så som bergsman eller brukspatron. Dessa har ett särskilt uppenbart förhållande till järnframställningen och kan på ett mycket pedagogiskt sätt förmedla kopplingen mellan gravvårdens material och upphovspersonerns yrke.
- Gravvårdar med titeln *bergsman* förekommer långt efter systemet med speciallagar för bergsbruk avskaffades kring 1800-talets mitt, troligen på grund av att begreppet blivit en stark identitetsfaktor i Söderbärke med omnejd. Vissa bergsmän fortsatte att arbeta med järn som hemmansägare i ett bergslag. Då kunde dessa behålla titeln bergsman en bit in på 1900-talet. Titeln, oavsett vilket årtal den förekommer kan berätta mycket om Söderbärkes förflutna och den viktiga identitet som bergsbruket medförde runt om i socknen.
- Söderbärkes kyrkogård har ett stort bestånd av sandgravar och små häckomgärdningar runt gravar, särskilt i område A, B och D. Sandgravarna och häckomgärdninganra är mycket karaktäristiska för såväl enskilda områden som kyrkogården i stort, och tilldelas på grund av detta ett mycket högt värde. Sandgravarna och omgärdningshäckar är ett levande kulturarv som kräver kontinuerligt underhåll i form av mönsterkrattning, ogräsrensning och formklippning för att kunna upplevas.
- Gravvårdar uppförda inom området mellan 1800 och 1920 är mycket representativa för sina respektive tidsperioder, och erbjuder således möjligheter till att pedagogiskt förmedla hur gravanordningar sett ut under olika perioder av 1800- och tidigt 1900-tal.
- Området innefattar för kyrkogården unika gravvårdar i sand- och kalksten från 1800-talets första decennier. Gravvårdarna är mycket tidstypiska för det tidiga 1800-talet beträffande såväl form som materialval. Granit och andra magmatiska bergarter var svårarbetade under 1800-talets första hälft. Detta ledde till att lättformliga sedimentära bergarter som sand- och kalksten blev de enda realistiska alternativen vid sidan av trä och gjutjärn. Sedimentära bergarter är dock känsliga för yttre påverkan så som mekanisk förstörelse och surt regn, och i den mån gravvårdar av sedimentära bergarter finns kvar på en kyrkogård kan de vara mycket värdefulla just eftersom de blivit unika och ovanliga.

Urvalspremisser

Gravvårdar som besitter en eller flera skyddsvärda egenskaper (se *bilaga 1, skyddsvärda egenskaper*) tilldelas mycket högt skyddsvärde. Inom område A finns särskilt många gravvårdar med de skyddsvärda egenskaperna:

- Gravvårdar i gjutjärn
- Gravvårdar med titel
- Ovanliga gravvårdar, så som äldre stengravvårdar uppförda under 1800-talets första årtionden
- Äldre gravvårdar uppförda innan sekelskiftet 1900
- Gravvårdar uppförda i lokala material, så som gjutjärn

Utöver dessa tilldelas gravvårdar med sandgravsanordningar eller omgärdningshäck mycket högt skyddsvärde. Skyddsvärdet innefattar även sandgravsanordningen/häcken på sådant sätt att varken sanden, stenramen eller häcken bör avlägsnas. Istället bör anordningen/häcken omhändertas på erfoderligt sätt genom krattning, ogräsrensning och/eller formklippning.

Särskilt skyddsvärda gravvårdar

Gravnummer	Ålder	Namn på grav	Lokalisering i förhållande till kyrkobyggnaden	Skyddsvärde
A1-2	-	D. L Norgren	Söder	Mycket högt
A4-8	1844	Lars Ågren	Norr	Mycket högt
A5-6	1916	Per Eriksson	Söder	Mycket högt
A8-9	-	P. O Söderström	Söder	Mycket högt
A9-10	1967	Erik Ludvig Andersson	Norr	Mycket högt
A10-13	1920-1940	Johan Öström	Söder	Mycket högt
A15-16	1919/1933	Daniel Eliasson	Söder	Mycket högt
A18-21	1917	Gustaf Tobieson	Söder	Mycket högt
A18-19	1872	Lars Erik Moberg	Norr	Mycket högt
A18-19B	-	-	Norr	Mycket högt
A20-21	1840	E. Hedmark	Norr	Mycket högt
A22-24	1850-1900	J A Winlund	Söder	Mycket högt
A27	1843	Christina Maria Stolpe	Norr	Mycket högt
A28	1871	I E Cromnat	Norr	Mycket högt
A34	1850-1900	L.E Norell	Söder	Mycket högt
A34A	1760-	-	Söder	Mycket högt
A35-36	1937/1942	Anna Persson	Söder	Mycket högt
A37-38	1950/1982	Emil W Mogard	Söder	Mycket högt
A39-40	1880-1900	P Persson	Söder	Mycket högt
A41-43	1800-1830	Johan Persson	Norr	Mycket högt
A43-44	1850-	…Ström	Söder	Mycket högt
A44	-	-	Norr	Högt
A45	1807	Anders…	Norr	Mycket högt
A46	1815	Johan Schultz	Norr	Mycket högt
A45-46	1930-	Jan Erik Andersson	Söder	Högt
A47	1923	Lars Andersson	Söder	Mycket högt
A48	1926	A A Andersson	Söder	Mycket högt
A49-50	-	Anders… Larsson	Norr	Mycket högt
A52-53	1904	Christer Enberg	Norr	Högt
A54	1868	Sofia Charlotta Eriksson	Norr	Mycket högt
A57-58	1932	Alfred Gustafsson	Söder	Mycket högt
A59-61	1897	P Bergström	Söder	Mycket högt
A64	1874	Lars Erik Wiksell	Söder	Mycket högt
A75-76	1762	AHS…	Söder	Mycket högt
A77-78	1763	Nora…	Söder	Mycket högt
A79	1913	Anders Persson	Söder	Mycket högt
A80	1753	-	Söder	Mycket högt
A81	1899	Karin Ersdott	Söder	Mycket högt
A133-134	1930	F Oscar Berg	Söder	Mycket högt

Ovan till vänster, A4-8, ett flertal högre gravvårdar från 1800-talets slut.

Ovan till höger, A10-13, en av områdets sandgravar.

Mitten till vänster, A5-6, en sentida gjutjärnshäll över bergsmannen Per Eriksson.

Mitten till höger, A45, en ovanlig gravvård från 1800-talets början uppförd i röd sandsten.

Botten till vänster, A20-21, en stående gjutjärnsgravvård från 1840, uppförd över ekonomidirektören E. Hedmark.

Mycket högt skyddsvärde

Högt skyddsvärde

Rygghäck

Träd

Belysning

Ovan, värdefulla gravvårdar norr om kyrkobyggnaden. Nedan värdefulla gravvårdar söder om kyrkobyggnaden.

B

Område B

KARAKTÄRISERING

Etablering	Sannolikt ett av kyrkogårdens äldsta områden men med lång tillkomstperiod. Det nuvarande gravvårdsbeståndet innefattar gravvårdar från 1800-talet och framåt.
Historiska gravtyper	Enskilda kistgravar.
Terräng och läge	Området är situerat direkt väster om kyrkobyggnaden i en norrsluttning mot sjön Norra Barken.
Gångar, vägar och belysning	Området genomlöps på mitten och omgärdas i alla riktningar av gångvägar i asfalt. Området saknar belysning så när som på en lampa med rund glaskupa mellan området och kyrkobyggnaden. Lampan beskrivs närmare i beskrivningen av område A.
Träd och buskar	I söder finns flera thujor som är en del av kyrkogårdens karaktäristiska thujaallé. I norr finns en stor rönn. Området innehåller stora mängder buskar som är utplacerade bland områdets gravvårdar. Ett fåtal gravar har omgärdningshäckar av måbär.
Gravvårdar	Området innehåller främst gravvårdar från tidsperioden 1800-2000. Bland dessa finns ett större antal monumentala obelisker och bautastenar uppförda kring sekelskiftet 1900. Området innehåller även ett stort antal sandgravsanordningar samt flera större modernistiska gravvårdar i bredlågt eller lågt format. Området innehåller även en mindre andel hällar och gjutjärnsgravvårdar. Uppblandningen mellan höga gravvårdar från 1800-talets slut och bredlåga gravvårdar från 1900-talet skapar tillsammans med områdets rika växtlighet och sandgravar en karaktärisisk blandad kyrkogårdsmiljö med en mångfacetterad silhuett. Många gravvårdar inom området saknar åldersangivelse och är enbart uppmärkta med beteckningen ”familjegrav”. Området innehåller även en stor andel titlar, däribland bergsman, näringsidkare, bruksidkare, smed, urmakare, organist, faktor, komminister, kyrkvärd, överskogsvaktare och fabrikör. Koncentrationen av titlar är starkast närmast kyrkan. Området innehåller vissa centrala ytor som helt saknar gravvårdar.
Karaktäristisk silhuett	Området har en karaktärisk silhuett av en blandad och heterogen kyrkogårdsmiljö. Silhuetten skapas främst genom ett samspel mellan områdets höga gravvårdar från 1800-talet, yngre bredlåga inslag och de monumentala sandgravarna. Silhuetten förstärks av den stora mängd växtlighet som finns kring gravarna, så som buskar och häckar av olika slag. Silhuetten upplevs bäst antingen från områdets nordöstra hörn, eller på avstånd från väst-sydväst.
Samband med andra områden	Området uppvisar, i vart fall i områdets östra delar, vissa likheter med område A. Exempelvis finns ett stort bestånd av sandgravar i båda områdena. Utöver detta agerar områdets östra delar liksom område A en värdefull miljöskapande kuliss av ålderdomlighet till kyrkobyggnaden.

T.v översikt över område B från områdets nordöstra hörn. Notera växtligheten och de blandade storlekarna på gravvårdar. T.h, översikt från thujaallén mot nordväst.

T.v översikt från thujaallén mot områdets nordöstra hörn. T.h, översikt från områdets nordvästra hörn.

B

Värdering

- Områdets karaktäriska silhuett som blandad och heterogen kyrkogårdsmiljö utgör ett mycket värdefullt inslag som kontext till den äldre kyrkobyggnaden. Sihuetten är uppbygd genom ett samspel mellan områdets höga och låga gravvårdar tillsammans med sandgravar och allehanda växtlighet. Silhuetten kan bäst betraktas från nordväst eller nordöst och kan i ur vissa perspektiv utgöra en viktig kuliss till kyrkobyggnaden.
- Områdets bestånd av enskilda gravar avspeglar den samhällsordning som rådde under 1800-talets senare hälft. De som hade råd att betala för sig, exempelvis bergsmän, bruksidkare, faktorer, överskogsvaktare och fabrikörer köpte enskilda gravrätter i kyrkogårdens populäraste områden medans de mindre bemedlade kunde begravas i långa linjer efter den ordning de avled, exempelvis i område E, F eller G. Systemet avskaffades 1964 men lämnade innan dess stora avtryck på landets kyrkogårdar och så även i Söderbärke. Område B, särskilt den östliga halvan av området, utgör ett bra exempel på ett område med enskilda gravar uppköpta med syftet att bli familjegravar till mer bemedlade Söderbärkebor under perioden 1880-1950. Områdets historiska sammanhang går att avläsa genom gravvårdarnas monumentala utformning, den höga koncentrationen av ämbetestitlar så som *bergsman, bruksidkare* och *fabrikör* samt koncentrationen av gravvårdar som är uttalade familjegravar utan åldersmarkering.
- Områdets stora mängd gravvårdar med icke-bergsbruksrelaterade titlar kan berätta om de yrkesgrupper som växte fram som en konsekvens av bruksdöden i Söderbärke under perioden 1850-1960.
- Söderbärkes kyrkogård har ett stort bestånd av sandgravar och små häckomgärdningar runt gravar, särskilt i område A, B och D. Sandgravarna och häckomgärdninganra är mycket karaktäristiska för såväl enskilda områden som kyrkogården i stort och tilldelas på grund av detta ett mycket högt värde. Sandgravarna och omgärdningshäckar är ett levande kulturarv som kräver kontinuerligt underhåll i form av mönsterkrattning, ogräsrensning och formklippning för att kunna upplevas.

Urvalspremisser

Gravvårdar som besitter en eller flera skyddsvärda egenskaper (se bilaga 1) tillskrivs mycket högt eller högt skyddsvärde. Inom område B finns särskilt många gravvårdar med de skyddsvärda egenskaperna:

- Gravvårdar i gjutjärn
- Gravvårdar med hög ålder uppförda innan sekelskiftet 1900
- Gravvårdar med titlar eller gårdsnamn
- Gravvårdar med rik inskription eller en stark konstnärlig prägel.

Utöver detta tillskrivs sandgravar och gravvårdar med omgärdningshäck mycket högt skyddsvärde ifall gravvården uppvisar andra skyddsvärda egenskaper. I annat fall tillskrivs sandgravar och gravar med omgärdningshäck högt skyddsvärde.

Gravvårdar som saknar skyddsvärda egenskaper men bidrar till upprätthållandet av silhuetten av områdets karaktäristiska heterogena kyrkogårdsmiljö tillskrivs högt skyddsvärde. Dessa gravvårdar skulle i princip kunna bytas ut mot en ny gravvård i samma form och med samma dimensioner. Det är gravvårdens placeringen och storlek i förhållande till omgivingen som är viktigt.

Särskilt skyddsvärda gravvårdar

Gravnummer	Ålder	Namn på grav	Skyddsvärde
B1-3	1933	P O Fröström	Mycket högt
B4	1868	Per Larsson	Mycket högt
B5	1800-tal	Per Persson	Mycket högt
B7	1972	Erik Jansson	Mycket högt
B11-12	-	A G Boman	Högt
B13-14	1835	Carl Daniel Luthman	Mycket högt
B17-18	1930-tal	C Forsberg	Högt
B28-29	1880-1910	Daniel Luthman	Mycket högt
B30-32	-	Hällen/A Persson	Mycket högt
B33-34	1930-tal	A W Ahlström	Mycket högt
B35-36	-	Per Jansson	Mycket högt
B42-43	1918	Anders Holstein	Mycket högt
B44-45	1920-tal	Baggström	Högt
B48-50	1880-1910	J F H Malmgren	Mycket högt
B51-52	1940-tal	Johan Jansson	Mycket högt
B53-54	1940-tal	JH Sjöberg	Mycket högt
B55-56	1947	Anders Renström	Högt
B63-64	1900-tal	Jonsson	Mycket högt
B68-69	1890-1915	C J Nyberg	Mycket högt
B70-71	1912	A F Nyberg	Mycket högt
B72-74	1910-tal	Oscar Boman	Högt
B81-82	-	Anders Grosen	Mycket högt
B83-84	1920-tal	J. F Jansson Resmeren	Högt
B85-86	1919	Valfrid Eriksson	Mycket högt
B87-88	1980	Bertil Winquist	Mycket högt
B89-90	1942	Allan Vilhelmsson	Högt
B93-94	1910-tal	Leon Larsson	Mycket högt
B95-96	1910-tal	Andersson	Högt
B99-100	1860-1880	P G Larsson	Mycket högt
B105-106	1927	C E Jansson	Högt
B107-114	1904	Johan Bergström	Mycket högt
B115	1910-1930	C Aug Pettersson	Högt
B116-117	1900-tal	-	Högt
B122	1978	Fritjof Mattson	Mycket högt
B123-124	1930-tal	Arvid Eriksson	Mycket högt
B126-127	1960-1980	Henning Boman	Högt
B130	1920-tal	Hedvig Hagberg	Mycket högt
B131	1931	Anders Jansson	Mycket högt
B133-134	1880-1910	Lars Jansson	Mycket högt
B139	1890-1910	L Hansson	Mycket högt
B140-141	1926	Anders Olsson	Högt
B499	1879	Axel Eurén	Mycket högt
B148	1973	Ingeborg Eriksson	Mycket högt
B147	1971	Karl Erik Andersson	Mycket högt
B142	1976	Albert Gustafsson	Mycket högt
B152-153	-	Carlmatts Gunhild Mattson	Mycket högt
B160	1860-1910	C J…	Mycket högt
B161	1949	P G Nordström	Mycket högt
B162-163	1922	P G Karlbom	Högt
B166-168	-	Vilhelm Becker	Mycket högt
B169	1934	Anders och Maria Johansson	Mycket högt
B174	1952	G S Wall	Högt

B180	1936	Anders Ramkvist	Mycket högt
B181	1917	Isedor Awelin	Mycket högt
B182	1884	Alexander Awelin	Mycket högt
B189	1942	Herje Tovh	Mycket högt
B190	1953	Teodor Dunderberg	Mycket högt
B197-198	1958	Gustaf Runvik	Mycket högt
B199	-	-	Mycket högt
B200	1856	Erik Bergqvist	Mycket högt
B204-205	1787	Johan Wahrenius	Mycket högt
B207	1800-1850	Pehr A Rosell	Mycket högt
B208	1838	Magister D Arosenius	Mycket högt
B215	1953	Per Albert Persson	Högt
B217-218	1935	Ludvig och Augusta Andersson	Mycket högt
B360-361	1960-tal	J V Eliasson	Mycket högt
B219-220	1930-tal	E Wikström	Mycket högt
B231-236	1910-tal	P J Andersson	Högt
B237	1936	Johan Johansson	Mycket högt
B239-240	1900-1920	A G Persson	Mycket högt
B238	1930-tal	Per Person	Högt
B253-254	1930-1950	Jan Persson	Högt

Nedan, B1-3, Monumental sandgrav från tidigt 1930-tal. Notera gjutjärnskors och obelisker från 1800-talet i bakgrunden.

T.v, B122, Överskogsvaktare Fritjof Mattsons gravvård, t.h Smeden Per Janssons familjegrav med plakett i koppar föreställande Jansson själv.

T.v B68-69, en något yngre sandgrav. T.h, Snickarmästare Erik Janssons modernistiska gravvård, ett till höjden lägre inslag i området.

C

Område C

KARAKTÄRISERING

Etablering	Tidigt i kyrkogårdens historia men omdanat kring 1930-1940. Majoriteten av områdets gravvårdar är uppförda mellan 1930-1960.
Historiska gravtyper	Enskilda och allmänna kistgravar
Terräng och läge	Området är beläget i sydväst om kyrkobyggnaden och sluttar svagt norrut.
Gångar, vägar och belysning	Området omgärdas av gångvägar i asfalt i alla riktningar. I öst finns två lyktor med rund glaskupa på järnpost som beskrivs närmare i karaktäriseringen för område A.
Träd och buskar	Området innefattar en thuja tillhörandes thujaallén i norr samt en björk i öst. Området har långsträckta storvuxna rygghäckar. Rygghäckarna löper i nord-sydlig riktning. Områdets gravvårdar är infällda i små fickor i rygghäckarna.
Gravvårdar	Området innefattar med några få undantag gravvårdar uppförda under perioden 1930-1960. Samtliga gravvårdar förutom ett järnkors är uppförda i sten. Röd, grå och svart granit dominerar. En stor del av områdets gravvårdar är bredlåga eller låga och smala med rundad eller rak topp. De modernistiska gravvårdarna är enhetliga till storlek och form men individualistiska rörande inskriptioner och text. Området innehåller även ett antal mindre stenhällar samt ett par märkliga äldre gravvårdar som till sin form är unika på kyrkogården.
Siktlinjer	Området erbjuder storslagna siktlinjer över Norra Barken.
Samband med andra områden	Området är situerat i kyrkobyggnadens direkta närhet men uppvisar inte några likheter med område A och B som även de är situerade mycket nära kyrkan.

Översikt över område C, från områdets sydvästra hörn

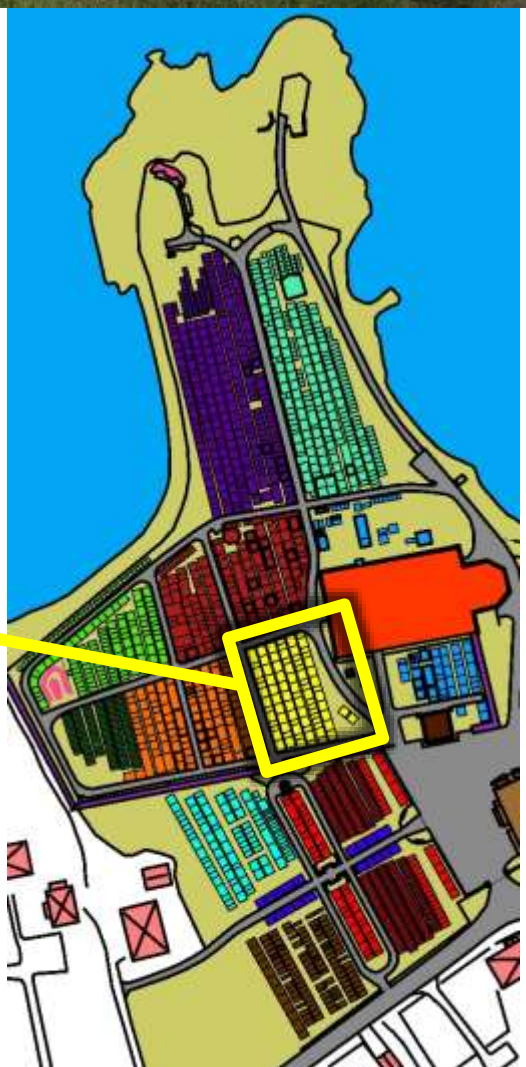

C

Värdering

- Under perioden 1930-1980 var modernismen den dominerande stilinriktningen inom arkitektur och konst i Sverige. På kyrkogårdar manifesterades modernismens arkitekturideal främst genom ökad centraliserad kontroll på utformning av områden och gravvårdar. Många kyrkogårdar anlitade trädgårdskonsulter, arkitekter eller kunniga kyrkoherdar för att skapa riktlinjer för nya gravvårdars utformning. En prydlig och enhetlig kyrkogård eftersträvades. I Söderbärke finns ett stort antal gravvårdar som är uppförda under den modernistiska epoken av kyrkogårdsarkitektur. I område C är de allra flesta gravvårdar uppförda med begränsad variantrikedom beträffande form och material och kan på ett pedagogiskt sätt återspegla den enhetlighet som eftersträvades av den modernistiska andan.
- Området återspeglar tydligt arkitekten Harald Wadsjös idéer om rygghäckar och fondväxter i modernistisk kyrkogårdsarkitektur.
- Modernistiska gravvårdar är ofta smyckade med speciella och genomtänkta typsnitt eller annan bildkonst. Inom området finns flera gravvårdar med speciella typsnitt som kan berätta om modernismens och dess stilideal.
- Områdets rygghäckar är värdefulla ur ett estetiskt perspektiv då de kan utgöra en del i enskilda gravanordningars arkitektoniska helhet. Rygghäckarna kan även vara värdefulla eftersom de bidrar till att skapa ekologisk mångfald på kyrkogården.

Urvalspremisser

Gravvårdar som besitter en eller flera skyddsvärda egenskaper (se bilaga 1) tillskrivs mycket högt eller högt skyddsvärde. Inom område C finns särskilt många gravvårdar med de skyddsvärda egenskaperna:

- Del av arkitektonisk helhet/värdefullt sammanhang (enhetliga modernistiska gravvårdar)
- Gravvårdar med konstnärlig utforming i form av speciella typsnitt

Gravvårdar som är synliga från kyrkobyggnadens direkta närhet tillskrivs mycket högt skyddsvärde i syfte att bevara en stabil miljö i kyrkobyggnadens direkta närhet.

Gravvårdar i område B. Från vänster ovan: C83, C63, C91-92. Från vänster nedan: C64-65, C108-109.

Särskilt skyddsvärda gravvårdar

Gravnummer	Ålder	Namn på grav	Skyddsvärde
C1	1959	Elin Jansson	Mycket högt
C6-7	1930-1950	Wikmans Wallhalla	Mycket högt
C15-16	1956	Hedvig Eriksson, Albert Eriksson	Mycket högt
C23-24	1950-tal	A. L Leonardsson	Högt
C34-35	1950-tal	V. Gustavsson	Högt
C36	1950-tal	J. A Jansson	Högt
C39	1940-tal	J. A Bark	Högt
C40	1910	August Nordström	Mycket högt
C47-48	1954	Erik Eriksson	Högt
C50-51	1954	Albert Persson	Högt
C56	1960	Ida Wiberg	Högt
C61-62	1940-tal	August Wiberg	Högt
C63	1932	Brita Allnor	Högt
C64-65	1940-tal	Per Holsten	Mycket högt
C64-65B	1942	Viktoria Holsten	Mycket högt
C66	1967	Simon Gustafsson	Högt
C67-68	1951	Hanna Jansson	Högt
C81-82	1948	David/ E Boman	Mycket högt
C83	-	Johan Granath	Högt
C86	1950	P G Björkström	Mycket högt
C87-88	1940-tal	Joel…	Mycket högt
C89-90	1954	H. J. A Annerman	Mycket högt
C91-92	1940-tal	Per Jansson	Mycket högt
C99-100	1949	Gunilla Hedenstrand	Högt
C108-109	-	Jan Persson	Mycket högt
C110-112	-	Anders Persson	Mycket högt
C118-119	1955	J A Johansson	Högt
C120-121	-	Karl Andersson	Högt
C123-124	1943	Sonja Fredriksson	Högt
C129-130	-	-	Högt

D

Område D

KARAKTÄRISERING

Etablering	1871
Historiska gravtyper	Enskilda kistgravar.
Terräng och läge	Området är beläget mellan område C och område F, söder om thujaallén och norr om den gamla kyrkogårdsmuren. Området sluttar svagt norrut mot sjön Barken.
Gångarvägar	Asfalterade gångvägar omger området i nord, syd och öst. En asfalterad gångväg löper tvärsigenom området i nord-sydlig riktning.
Träd och växtlighet	Området innefattar fyra av thujorna i thujaallen norr om området. I övrigt finns en stor bok i områdets mitt samt ett fåtal mindre buskar och småväxter kring separata gravanordningar.
Gravvårdar	Området innefattar en variation av gravvårdar uppförda mellan 1800-talets slut och nutid. Majoriteten av områdets gravvårdar är fristående bredlåga eller låga modernistiska gravvårdar uppförda mellan 1930 och 1970. Området innehåller även ett antal sandgravar samt högre gravvårdar i obelisk- eller bautastensform. Det finns även ett betydande antal för kyrkogården ovanliga gravvårdar från alla tidsepoker. Området innefattar ett stort bestånd av gravvårdar med titlar så som: lärare, kusk, smedmästare, banvakt, kyrkoherde, ryttmästare, hemmansägare, bergsman, skräddaremästare och skomakarmästare. De betitlade gravvårdarna återkommer under alla de tidsepoker som representeras bland gravvårdar i området. Ett antal av områdets modernistiska gravvårdar bär mycket speciella eller tidstypiska typsnitt.
Siktlinjer	Området erbjuder storslagna siktlinjer över Norra Barken.
Samband med andra områden	Området är ganska likt område B med skillnaden att området innehar en högre koncentration av nyare gravvårdar. Strukturen på de modernistiska gravvårdarna är att likna vid den som återfinns i exempelvis område K eller L, men är långt ifrån lika väl sammanhållen.

Översikt över område D väster om gångvägen. Notera den rika växtligheten kring vissa gravar.

Översikt över område D öster om gångvägen. Notera den sammanhållna bredlåga strukturen i områdets mitt samt hur vissa gravvårdar avviker från denna struktur.

D

Värdering

- Området har en hög andel modernistiska gravvårdar som är utplacerade i en relativt enhetlig struktur mellan områdets äldre gravvårdar. Detta har lett till att området både bär en stark enhetlig modernistisk karaktär, samt en karaktär av ett äldre område med stor form- och variationsrikedom bland gravvårdarna. Detta förhållande återspeglar arkitekturmodernismens generella ovilja att anpassa sig efter befintliga och lokala förhållanden, samtidigt som modernismen uppenbarligen behövt ge vika för ett bevarande av värdefulla äldre gravvårdar. Denna paradox kan berätta mycket om det förflutna och människors komplexitet samtidigt som den troligtvis är mycket vanlig på kyrkogårdar idag. I Söderbärke går detta förhållande även att observera i exempelvis område B, K och till viss del L. Eftersom företeelsen är ganska vanlig på kyrkogården har karaktären av äldre heterogen kyrkogårdsmiljö värderats högre än den modernistiska sammanhållningen.
- Området innehåller en större mängd gravvårdar med titlar från olika tidsperioder. Dessa kan berätta mycket om Söderbärkes förflutna, exempelvis om tiden efter bruksdöden, och de människor som levde och verkade i trakten. Samtliga gravvårdar med titel, oavsett när de är uppförda tillskrivs ett mycket högt värde.
- Området innehåller vissa modernistiska gravvårdar med mycket speciella eller tidstypiska typsnitt som på grund av sin unicitet eller tidstypiska natur bör bevaras för eftervärlden.
- Söderbärkes kyrkogård har ett stort bestånd av sandgravar och små häckomgärdningar runt gravar, särskilt i område A, B och D. Sandgravarna och häckomgärdninganra är mycket karaktäristiska för såväl enskilda områden som kyrkogården i stort, och tilldelas på grund av detta ett mycket högt värde. Sandgravarna och omgärdningshäckar är ett levande kulturarv som kräver kontinuerligt underhåll i form av mönsterkrattning, ogräsrensning och formklippning för att kunna upplevas.

Urvalspremisser

Gravvårdar som besitter en eller flera skyddsvärda egenskaper (se bilaga 1) tillskrivs mycket högt eller högt skyddsvärde. Inom område D finns särskilt många gravvårdar med de skyddsvärda egenskaperna:

- Titel
- Gravvårdar med konstnärlig utforming i form av speciella typsnitt
- För kyrkogården ovanliga gravvårdar

Sandgravar samt gravar med omgärdningshäck tillskrivs högt skyddsvärde.

Särskilt skyddsvärda gravvårdar

Gravnummer	Ålder	Namn på grav	Skyddsvärde
D135-136	-	C. R Jansson	Högt
D137-138	1916	E Hansson	Mycket högt
D146-147	-	Albert Dunderberg	Mycket högt
D148	1914	J. E Björk	Mycket högt
D155-156	-	-	Högt
D157	1915	Per L Jakobsson	Mycket högt
D185	-	Carl Andersson	Högt
D186-187	1992	Annalena Wallmark	Mycket högt
D196-197	-	Gustav Andersson	Mycket högt
D199-200	-	Per Andersson	Mycket högt
D206-207	-	C. E Mattsson	Mycket högt
D208-210	-	E. Eriksson	Mycket högt
D233-234	-	C. J Forsman	Högt
D218-219	-	Paul Boman	Högt
D228-229	-	Erik Jansson	Mycket högt
D230-231	1992/-	Justina Karlsson	Mycket högt
D252-253	1969	Johannes Forsman	Högt
D238	1926	A. F Spjuth	Mycket högt
D243-244	-	Ernst Spjuth	Mycket högt
D245-246	1935	Erik Vallin	Högt
D247-248	1896	P. G Enström	Mycket högt
D255-259a	1924	Paulina Kristina Hedlund	Mycket högt
D255-259b	1883	Bm Erik Andersson	Mycket högt
D255-259c	1917	Maria Hedlund	Mycket högt
D260-263/264	1897	Anders Andersson mfl.	Mycket högt
D265	1908	Johan Adolf Andersson	Mycket högt
D267	1917	Erik Ekholm	Mycket högt
D268	-	A Nyström	Mycket högt
D286-287	-	-	Högt
D313	-	…Rönnqvist	Högt
D320-323	-	Ridderström	Mycket högt
D324	-	Gustav Oholm	Mycket högt
D326-327	-	Erik Karlsson	Mycket högt
D328	-	Far	Mycket högt
D334	-	Fredrik Björkström	Mycket högt
D335-340	1897	J Björkström	Mycket högt
D340	1940	Karl Björkström	Mycket högt

T.v D196-197, speciell gravvård med rik patina över kyrkovärden Gustaf Andersson. T.h D320-323, en bautasten över ridderström. Monumental med rik patina.

E

Område E

KARAKTÄRISERING

Etablering	Efter 1871. Nuvarande gravvårdsbestånd härrör med mycket få undantag från perioden 1930-1980.
Historiska gravtyper	Enskilda och allmänna kist- och urngravar. I områdets västra del finns en nyetablerad askgravplats, för mer information se stycket om askgravplatsen i översiktlig beskrivning ovan.
Terräng och läge	Området är situerat i linje med kyrkobyggnaden, till väster om område B. Området angränsar till Norra Barken i norr, kyrkogårdsmuren i väst samt område F i syd. Området sluttar lätt norrut.
Gångar, vägar och belysning	Området omgärdas av gångvägar i asfalt till söder och öst. I norr och väst löper gångvägar i asfalt mellan huvuddelen av området och kyrkogårdsmuren samt ett mindre delområde med urngravplatser längsmed vattnet.
Träd och buskar	Området innefattar ett flertal träd varav tre thujor placerade längs thujaallén i söder, en lönn samt diverse träd vid vattnet i norr. Området har karaktärisitiska rygghäckar.
Gravvårdar	Området innefattar med få undantag modernistiska bredlåga eller låga gravvårdar alternativt hällar från tidsperioden 1930-1980. De modernistiska gravvårdarna är enhetliga till storlek och form men individualistiska rörande inskriptioner och text. Området innefattar ett delområde med låga gravvårdar placerade i syd-nordligt orienterade rader utan rygghäckar. Delområdet är lokaliserat innanför omgärdningshäcken, direkt öster om askgravplatsen. Delområdet bär stora likheter med område F som ligger direkt söder om delområdet avgränsat med en asfaltsväg med skillnaden att de flesta gravvårdarna i delområdet är uppförda efter 1964 och således inte är en del av det allmänna-enskilda gravsystemet.
Siktlinjer	Området erbjuder siktlinjer längs med thujaallén mot kyrkobyggnaden i öster.
Samband med andra områden	Området är mycket likt områdena G-J samt område C. Delområdet med låga gravvårdar utan rygghäckar uppvisar mycket stora rumsliga och karaktärsmässiga likheter med område F.

Översikt över område F, från områdets västra hörn. Askgravplatsen är placerad direkt innanför häcken till höger.

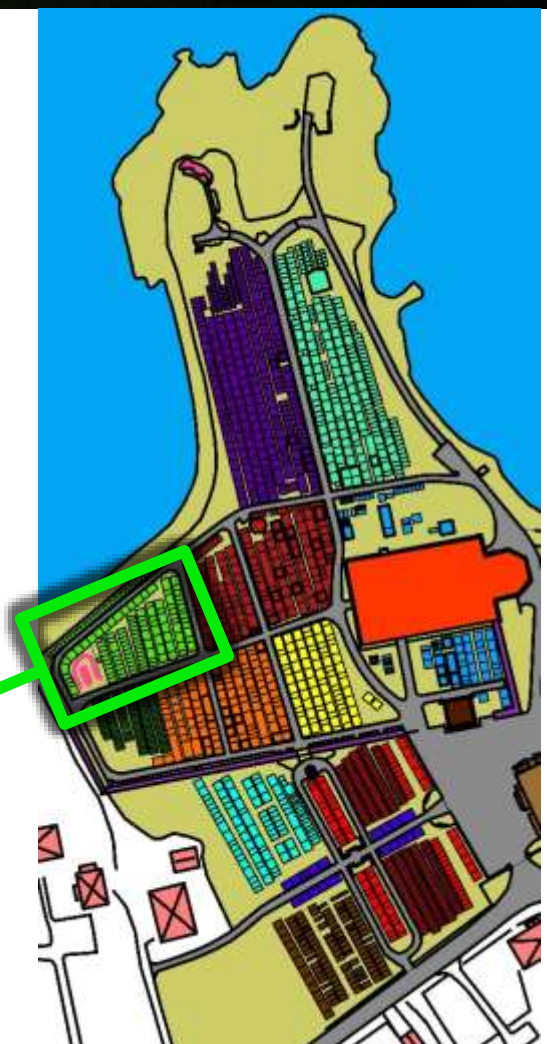

E

Värdering

- Området bär en tydlig modernistisk karaktär som manifesterar sig i bredlåga gravvårdar med begränsad variantrikedom vad det beträffar storlek, form och materialval. Gravvårdarnas inskriptioner och utsmyckningar är individuella för varje gravsten. Den tydliga modernistiska karaktären är värdefull men långt ifrån unik. Det finns flera andra områden på kyrkogården med mer sammanhållen modernistisk karaktär, exempelvis område C, G-J och K-L.
- Området återspeglar tydligt arkitekten Harald Wadsjös idéer om rygghäckar och fondväxter i modernistisk kyrkogårdsarkitektur.
- Områdets rygghäckar är värdefulla ur ett estetiskt perspektiv då de kan utgöra en del i enskilda gravanordningars arkitektoniska helhet. Rygghäckarna kan även vara värdefulla eftersom de bidrar till att skapa ekologisk mångfald på kyrkogården.

Urvalspremisser

Gravvårdar som besitter en eller flera skyddsvärda egenskaper (se bilaga 1) tillskrivs mycket högt eller högt skyddsvärde. Inom område E finns endast enstaka gravvårdar med skyddsvärda egenskaper, bland dessa förekommer:

- Gravvårdar med titel
- Gravvårdar i gjutjärn

I syfte att värna områdets modernistiska karaktär tillskrivs samtliga modernistiska gravvårdar uppförda mellan 1930-1980 i områdets ytterrader högt skyddsvärde. Detta eftersom dessa gravvårdar är synliga från andra delar av kyrkogården och på så sätt särskilt viktiga för ett bevarande av områdets modernismkaraktär utåt. Gravvårdar inuti området skyms ofta av områdets rygghäckar. Så länge ingrepp och utbyten av gravvårdar inuti området inte påverkar rygghäcksstrukturen bibehåller området till stor del av sin karaktär, i vart fall utåt.

Särskilt skyddsvärda gravvårdar

Gravnummer	Ålder	Namn på grav	Skyddsvärde
E256	1980	Emma Johansson	Högt
E259	1917	K. K. Kraft	Mycket högt
E261	1977	Markko Alajoutsijärvi	Högt
E264-265	1966	Elis Lindström	Högt
E266	-	-	Högt
E324-345	-	-	Högt
E307-308	1960	Helga Eriksson/Axel Eriksson	Mycket högt
E313	1916	Elsa Karlsson	Mycket högt
E320-321	-	Gustav Dahle	Mycket högt
E336-337	1965	Alex Wallén	Högt
E338-339	1966	Robert Strömberg	Högt
E340-341	1966	Otto Nordström	Högt
E342-343	-	K Pettersson	Högt
E344-345	-	Julius Johansson	Högt
E395	-	Per Andersson	Mycket högt

T.v E259, Stålkors med kopparplackett. T.h E340-341, bredlåg modernistisk gravvård i ytterrad, vars form och storlek bidrar till områdets arkitektoniska sammanhållning.

T.v E334-335, bredlåg modernistisk gravvård placerad inuti området. Gravvården har på grund av detta inte utpekats som skyddsvärd. T.h E371, häll i områdets mitt, oskyddad.

F

Område F

KARAKTÄRISERING

Etablering	1871. Området innefattar gravvårdar från 1950-talet.
Historiska gravtyper	Allmänna och enskilda kistgravar.
Terräng och läge	Området är beläget direkt väst om område D och söder om område E, angränsande till kyrkogårdsmuren i syd och väst. Terrängen sluttar lätt norrut.
Gångar, vägar och belysning	Området omgärdas av asfalterade gångvägar i syd, norr och väst. Området innehåller ingen belysning.
Träd och buskar	Området innehåller tre thujor som utgör beståndsdelar till thujaallén i norr. I områdets sydvästra hörn finns en tall. Området omgärdas längs alla sidor förutom den nordliga av omgärdningshäckar.
Gravvårdar	De flesta gravvårdar inom området är låga och smala modernistiska gravvårdar uppförda mellan 1950-1965 i olika sorters granit. Det tidigaste gravvårdarna verkar ha varit avsedda för allmänna gravar och det är troligt att inte fler än en person avsågs beläggas vid varje gravvård innan systemet med allmänna och enskilda gravar avskaffades 1964. De flesta av de gravvårdar som är uppförda innan 1964 och som bär fler än ett namn har kompletterats med ett sådant efter 1964. Områdets gravvårdar är uppförda så att det går att följa begravningsåret på gravvårdarna längs områdets rader. De äldsta gravvårdarna finns i nordöst och de yngsta i sydväst. Området innefattar även ett antal mindre hällar, ett speciellt stålkors samt en gjutjärnsgravvård. Gravarna är placerade i rader med nord-sydlig riktning.
Småskalig karaktär	Området bär en mycket karaktäristisk småskalighet som rotar sig i gravvårdarnas sammanhållna låga höjd.
Samband med andra områden	Området hänger starkt ihop med ett liknande öppet område med allmänna gravar i område E, direkt norr om området. Området bär även vissa likheter med område G.

Översikt över område E, från områdets sydvästra hörn. Notera hur området bär likheter med området på andra sidan gångvägen.

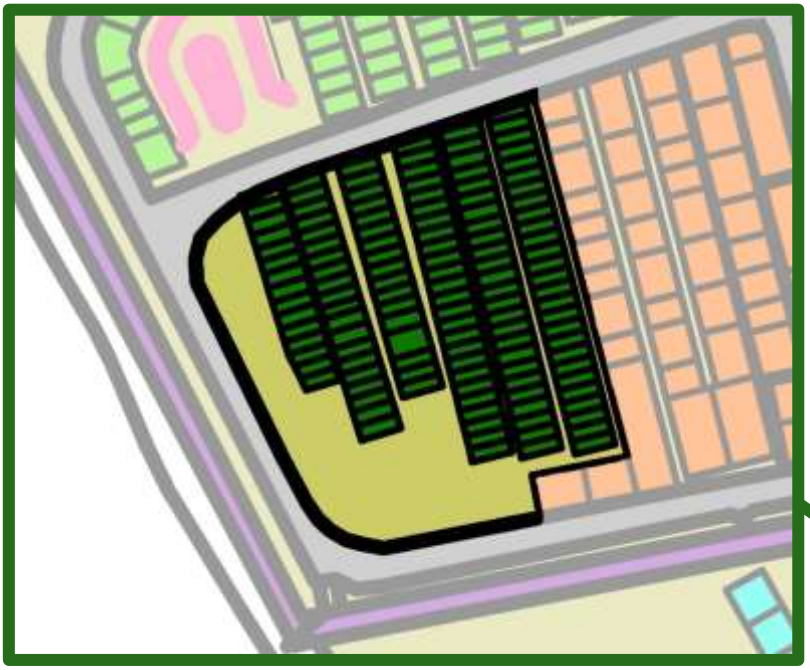

F

Värdering

- Områdets gravvårdar är placerade i kronologiskt ordnade rader där den äldsta gravvården är placerad i områdets nordöstra hörn och den yngsta i områdets sydvästra. Detta förhållande är mycket typiskt för områden med allmänna gravar fram tills systemet med allmänna och enskilda gravar avskaffades 1964.
- Gravvårdarnas småskalighet och genomlöpande låga höjd utgör en stark karaktär som ytterliggare förstärker förståelsen av områdets allmänna gravar.
- Områdets omgärdningshäckar är värdefulla eftersom de utgör ett vanligt tillskott runt allmänna gravområden och ytterliggare hjälper till att framhäva områdets småskalighet, samt den allmänna gravvårdsstrukturen. Omgärdningshäckarna kan även vara värdefulla eftersom de bidrar till att skapa ekologisk mångfald på kyrkogården.

Urvalspremisser

Gravvårdar som besitter en eller flera skyddsvärda egenskaper (se bilaga 1) tillskrivs mycket högt eller högt skyddsvärde. Inom område F finns endast enstaka gravvårdar med skyddsvärda egenskaper, bland dessa förekommer:

- Gravvård med rik inskription
- Gravvårdar i gjutjärn/trä

Den allmänna gravstrukturen väljs inte ut för bevarande i område F, eftersom den framgår tydligare som struktur genom den pedagogiska blandningen mellan rader av monumentala familjegravar och rader med små smideskors i område G.

Särskilt skyddsvärda gravvårdar

Gravnummer	Ålder	Namn på grav	Skyddsvärde
F379	1953	-	Mycket högt
F428	-	-	Mycket högt
F461	1959	Lovisa Cecilia Berglund	Mycket högt

T.v F379, Gjutjärnskors från 1953. Ovan t.h, F428, mycket speciellt och ovanligt stålkors konstruerat av V/A-rör. T.h, F466 häll med värdefullt typsnitt.

G

Område G

KARAKTÄRISERING

Etablering	1914-1920. Området innehåller främst gravvårdar från tidsperioden 1930-1970.
Historiska gravtyper	Allmänna och enskilda kistgravar.
Terräng och läge	Området är situerat på svagt kuperad mark direkt väster om kyrkogårdens parkeringsplats. Söder om området avslutas kyrkogården med en omgärdningshäck och stängselkedja mot Kyrkogatan. I väst angränsar området till område I respektive J. Området avdelas längs med dess mitt i öst-västlig riktning av område H.
Gångar, vägar och belysning	Området genomlöps av asfaltsbeklädda gångvägar utmarkerade på kartan till höger. Utöver dessa finns övervuxen markstensbelagd stig som löper längs områdets ytterkant.
Träd och buskar	Området kringgärdas av björkar och lönn placerade längsmed dess sidor. I områdets nordvästra hörn finns två syrénträd som bildar en mindre berså runt en sittplats med fontän. Området innehåller rygghäckar.
Gravvårdar	Allmänna och enskilda gravtyper är tydligt uppdelade i olika rum inom området. De enskilda gravarna är förlagda i ytterrader och avgränsas från de allmänna raderna i områdets mitt av större rygghäckar. Områdets enskilda gravar har oftast en större bredlåg gravvård i grå, röd eller svart granit. Gravvårdarnas storlekar och former är relativt enhetliga. Individuella inslag på gravvårdarna yttrar sig via utmärkande typsnitt eller speciell bildkonst. De flesta av de enskilda gravarna har en befintlig gravvård. Områdets allmänna gravar har små gravvårdar i form av diabas- eller granithällar, låg-smala granitstenar och smides- eller stålkors. Det finns stora skillnader i tätheten på gravvårdar mellan olika rader inom området. Vissa rader är helt belagda med gravvårdar, andra helt tomma. De allmänna gravarna är belagda i kronologisk ordning på samma sätt som beskrivs för de allmänna gravarna i karaktäriseringen och värderingen av område F. Området innefattar ett utmärkande antal smides- och stålkors från tiden kring 1940. Stålkorsen är tillsynes tillverkade av gamla VA-rör med plakett och detaljer i rostfritt stål. Just stålkorsen är mycket karaktäristiska och utgör ett ovanligt inslag på kyrkogården i såväl lokal som regional benämning. Det finns även ett fåtal ovanliga gravvårdar i betong.
Småskalig karaktär	Områdets allmänna rader bär en mycket karaktäristisk småskalighet som rotar sig i gravvårdarnas sammanhållna mindre storlek. Småskaligheten påverkas delvis av inslagen från smides- och stålkors som är högre än övriga gravvårdar.
Fontän med sittplats	I områdets nordvästra hörn finns en liten plats innehållande en fontän samt en bänk placerad mellan två syrénträd. Platsen erbjuder fantastiska siktlinjer för område D och Norra Barken (se rapportens baksida).
Samband med andra områden	Området hänger ihop med område H, I och J. Den enda anledningen till att områdena delats upp i fyra separata områden är för att de olika områdena ska kunna bedömas på en rimlig detaljnivå på ett administrativt genomförbart sätt.

Översikt över de allmänna raderna i norra delen av område G med Barken i bakgrunden. Foto, Lovisa Smedberg

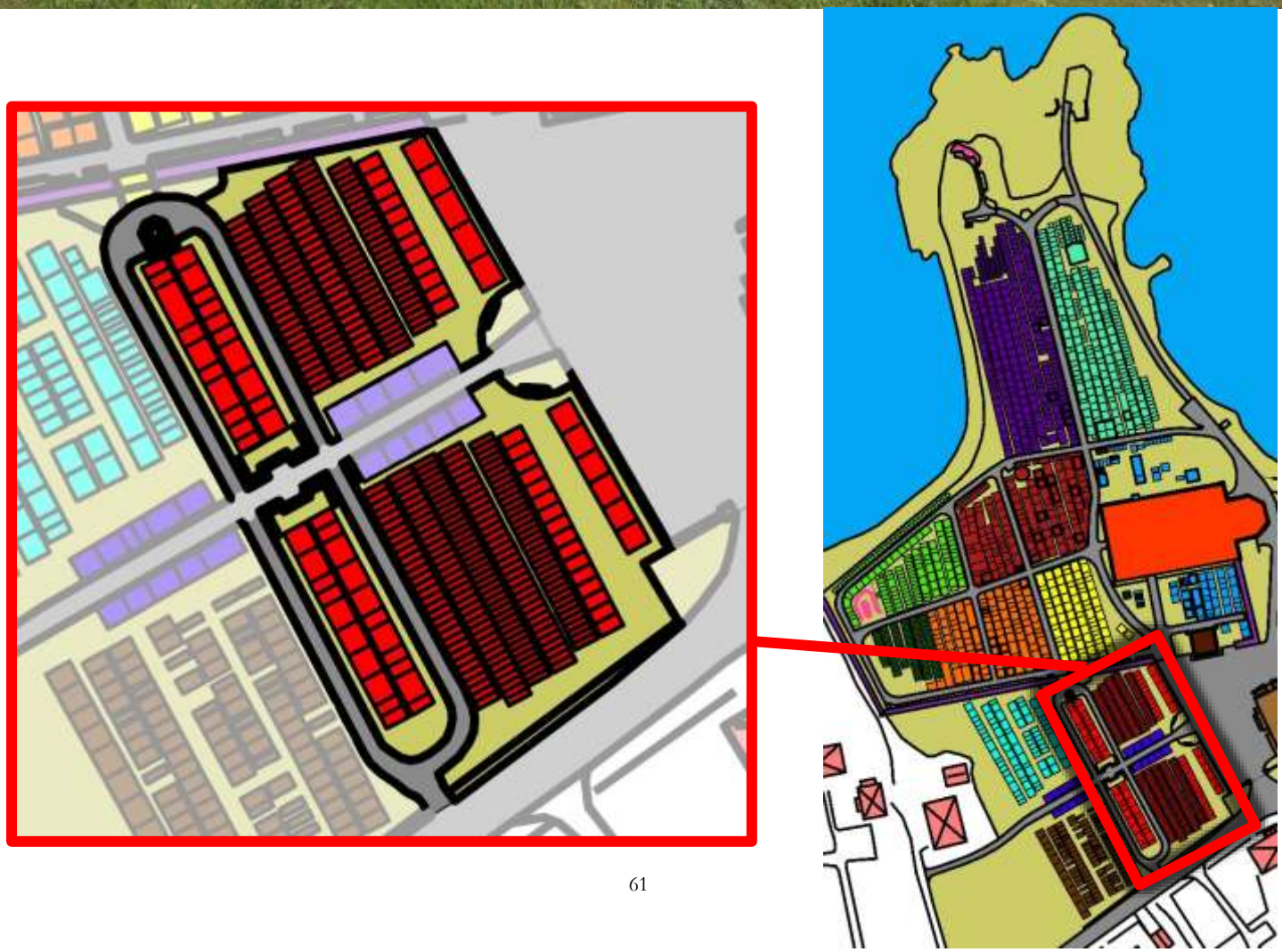

G

Värdering

- Området bär tydliga spår av den historiska indelningen mellan allmänna och enskilda gravar som beskrivs närmare i värderingstexterna för område B och F (se ovan). Uppdelningen mellan allmänna och enskilda gravar är särskilt tydlig inom området eftersom båda gravtyperna förekommer mycket nära varandra i relativt välbevarat skick. Det går även att uppfatta skillnaden mellan gravtyperna genom att jämföra storlek, form och inskriptioner samt genom det stora utrymme de enskilda gravarna får i kyrkogårdsrummet jämfört med de mindre och mer tätt placerade allmänna gravarna.
- Områdets allmänna rader har en mycket karaktäristisk småskalighet. Småskaligheten kontrasteras av en storskalighet bland områdets enskilda gravvårdar samt de monumentala gravvårdarna i område H. Detta förhållande stärker förståelsen för uppdelningen mellan allmänna respektive enskilda gravar.
- Områdets rygghäckar är värdefulla eftersom de ytterliggare förstärker förståelsen av områdets uppdelning mellan allmänna och enskilda gravvårdar.
- Området återspeglar på ett mycket tydligt sätt arkitekten Harald Wadsjös idéer om rygghäckar och fondväxter i modernistisk kyrkogårdsarkitektur.
- Området innefattar ett utmärkande antal smideskors samt de mycket karaktäristiska och speciella stålkorsen. Stålkorsen kan vara unika för kyrkogården och värderas således mycket högt. Området innehåller även ett litet antal gravvårdar i betong med frilagd ballast som troligtvis är ganska ovanliga idag. Betonggravvårdarna är gestaltade som tidstypiska gravvårdar i sten men i ett betydligt mer lättarbetat och billigt material.
- Fontänplatsen i områdets nordvästra hörn erbjuder goda siktlinjer över landskapet men är även en mycket värdefull arkitektonisk detalj på kyrkogården.

Urvalspremisser

Gravvårdar som besitter en eller flera skyddsvärda egenskaper (se bilaga 1) tillskrivs mycket högt eller högt skyddsvärde. Inom område G finns särskilt många gravvårdar med de skyddsvärda egenskaperna:

- Del av värdefullt sammanhang
- Konstnärlig utformning i form av värdefulla typsnitt
- Lokalt hantverk
- Lokalt material
- Ovanlig

Vissa gravvårdar har speciella egenskaper som på ett mycket pedagogiskt sätt framhäver områdets uppdelning mellan allmänna och enskilda gravar. Det rör sig främst om:

- Mindre gravvårdar i form av hällar, kors och lågsmala gravstenar placerade tätt inpå varandra i områden eller längs allmänna rader.
- Gravvårdar i allmänna rader där gravvårdarnas årtalsinskriptioner tydligt påvisar att gravvårdarna är uppförda på linje i den ordning de begravna gick bort.
- Välbevarade större gravvårdar placerade framför rygghäck i områdets ytterrader.
- Gravvårdar över familjegravar placerade i områdets ytterrader.

Gravvårdar med ovanstående egenskaper tillskrivs mycket högt skyddsvärde.

Särskilt skyddsvärda gravvårdar

Gravnummer	Ålder	Enskilda gravar, namn på grav	Skyddsvärde
G5-6	1962	Anna Jansson	Mycket högt
G9-10	-	Erik och Per Larsson	Mycket högt
G36	1954	Tilda Bäckström	Mycket högt
G37	1953	A Ludvik Andreasson	Mycket högt
G38	-	Gustaf Larsson	Mycket högt
G39	-	Westergårds	Mycket högt
G40	1958	Viktor Ottosson	Mycket högt
G42	1961	Algot Nyman	Mycket högt
G43	-	Gunnar Olsson	Mycket högt
G46	1960	Emil Gustavsson	Mycket högt
G47	1959	Hilda Persson	Mycket högt
G48	1963	Karl Andersson	Mycket högt
G49	1958	Kerstin Lindberg	Mycket högt
G50	1960	Anna Persson	Mycket högt
G72	1961	Gustav Pettersson	Mycket högt
G79-80	1963	Ernst Andersson	Mycket högt
G81	1924/1956	Erling/Alfred Andersson	Mycket högt
G82-83	-	Erik Ekman	Mycket högt
G85	-	Karl Mossberg	Mycket högt
G87-88	-	August Persson	Mycket högt
G89	-	P A Norström	Mycket högt
G92	1935	A. S. Andersson	Mycket högt
G93-95	-	P A Furubom	Mycket högt
G99	1945	Albert Wedberg	Mycket högt
G100-101	-	Johan Haglund	Mycket högt
G102-103	1944	Mathilda Andersson	Mycket högt
G106	1945	Emma Johansson	Mycket högt
G110	1932	J V Lindblad	Mycket högt
G111-112	-	Ingvar Svensson	Mycket högt
Gravnummer	Årtal	Allmänna gravar, namn på grav	Skyddsvärde
G641	1942	Jan Fredrik Persson	Mycket högt
G644	-	F. Eriksson	Mycket högt
G648	1942	Hulda Carlsson	Högt
G650	-	-	Högt
G660	-	Johanna Larsson	Högt
G665	1943	-	Mycket högt
G667	1942	Stig Gunnar Karlsson	Mycket högt
G674	1941	Erika Wallin	Mycket högt
G676	1941	Emil Alexander Carlbom	Mycket högt
G692	1941	Karl Vilhelm Söderlund	Mycket högt
G697	1941	Astrid Strömberg	Mycket högt
G700	1941	Karolina Söderlund (född Andersson)	Mycket högt
G701	1941	Gustav Persson	Mycket högt
G741	-	C Carlsson	Mycket högt
G742	-	Persson	Högt
G743	1940	Greta Andersson	Mycket högt
G748	1939	Johan Eriks Pettersson	Mycket högt
G755	1939	Johanna Eriksson	Mycket högt
G769	-	Mor	Mycket högt
G777	-	August Andersson	Högt
G778	1937	K. J Gustavsson	Högt
G787	-	Anna Kajsa Forsberg	Mycket högt

G790	1937	Karolina Eriksson	Mycket högt
G794	-	-	Högt
G795	-	Larsson	Högt
G799	-	Karl Strömberg	Mycket högt
G800	1938	Alma Nordkvist	Mycket högt
G802	1938	J Destgren	Mycket högt
G804	1938	Gustav Persson	Mycket högt
G808	1938	Knut Nyman	Mycket högt
G811	1938	Johanna Gustava Jansson	Mycket högt
G827	1944	Mathilda Hjelm	Mycket högt
G828	-	K E Hammarström	Mycket högt
G829	1944	Johan Enström	Mycket högt
G831	1980	Ernst	Mycket högt
G832	-	Far	Mycket högt
G834	1943	Hanna Elisabeth Eriksson	Mycket högt
G838	1943	A Englund	Mycket högt
G840	-	-	Mycket högt
G847	1945	J G Silén	Mycket högt
G849	1945	Augusta Caeleem	Mycket högt
G850	1945	Vilhelm Andersson	Mycket högt
G851	1945	Fredrik Persson	Mycket högt
G852	-	Hanna Johansson	Mycket högt
G853	1945	K O Nordström	Mycket högt
G854	1945	Mathilda …sson	Mycket högt
G855	1945	K J Sandberg	Mycket högt
G874	1947	Axel Andersson	Mycket högt
G877	1947	-	Mycket högt
G878	-	-	Mycket högt
G883	-	Johan Gustavsson	Mycket högt
G886	1946	Johanna Albertina Bohlin	Mycket högt
G888	1946	Kristina	Mycket högt
G891	-	Edvin och Hulda Nordfeldt	Mycket högt
G892	1948	Sofia Norgren	Mycket högt
G895	-	Konrad Engström	Mycket högt
G896	1948	Karl Persson	Mycket högt
G901	1948	Albert Andersson	Mycket högt
G911	-	Anna	Mycket högt
G917	-	Per Söderström	Mycket högt
G924	1950	Albert Larsson	Mycket högt
G926	-	Mor	Mycket högt
G927	-	Maria Hammarström	Mycket högt
G931	1950	Johan Oskar Millwed	Mycket högt
G934	1949	Christer…	Högt
G936	1949	Hilda Persson	Mycket högt
G942	1949	E H Pettersson	Mycket högt
G943	1949	Karolina Danelius	Mycket högt
G944	1949	S K Silén	Mycket högt

Enskilda gravvårdar i område G, t.v G43, t.h G9-10.

Kopparslagaren Karl Mossbergs familjegrav, en enskild grav i område G.

Enskilda gravvårdar i område G, t.v G100-101, t.h G111-112

Allmänna gravar i område G. T.v G924, ett träkors med plakett i rostfritt stål. T.h G667, ett VA-kors med detaljer i rostfritt stål.

En mycket välbevarad rad med allmänna gravar från 1945.

Allmänna gravar i område G. T.v en mindre diabashäll över ackuschörskan Hilda Persson. T.h en gravvård i betong med frilagd ballast.

H

Område H

KARAKTÄRISERING

Etablering	1914-1920, områdets gravvårdar är uppförda från 1950-talet och framåt.
Historiska gravtyper	Enskilda kistgravar.
Läge	Området sträcker sig som en öst-västorienterad korridor tvärs genom område G. Området separerar även område I och J på liknande sätt. Öster om området finns kyrkogårdens parkeringsplats och till väst nuvarande prästgården.
Gångar, vägar och belysning	Området är uppfört på två sidor om en asfalterad gångväg som sträcker sig från kyrkogårdens parkeringsplats till prästgården. Gångvägen är för tillfället avskärmad från prästgården med nyplanterad häck och ett stängsel.
Träd och buskar	Området innefattar fem björkar som tillsammans bildar en allé längs med gångvägen. Området avskärmas mot resterande områden i närheten av rygghäckar.
Gravvårdar	Området innehåller endast två rader med gravvårdar på var sida om den asfalterade gångvägen. Samtliga gravvårdar är placerade med framsidan mot gångvägen framför en rygghäck. De flesta av områdets gravvårdar är stora modernistiska stenvårdar i bredlåg eller låg-smal tappning. Samtliga gravvårdar tillkomna innan 1964 är uppförda på enskilda gravrätter, ofta uppförda som familjegravar. De gravvårdar som är uppförda i området innan 1964 bidrar till förståelsen uppdelning mellan allmänna och enskilda gravar i område G.
Avfallshantering och tappställe	Området innefattar ett tappställe samt en liten träbod för soptunnor. Träboden är uppförd med tryckimpregnerat virke och tjärpappsbeklätt, flackt sadeltak.
Plats med bänkar	I mitten av området finns en liten plats med bänkar på var sida om gångvägen. Bänkarna är uppförda genom att sittbrädor infästs mellan två sidostenar i granit.
Siktlinjer	Området utgör en enda inramad siktlinje mellan kyrkogårdens parkeringsplats och prästgården. Områdets björkar och rygghäckar är särskilt viktiga för möjligheten att uppleva siktlinjen.
Samband med andra områden	Området hänger ihop med område G, I och J. Den enda anledningen till att områdena delats upp i fyra separata områden är för att de olika områdena ska kunna bedömas på en rimlig detaljnivå på ett administrativt genomförbart sätt.

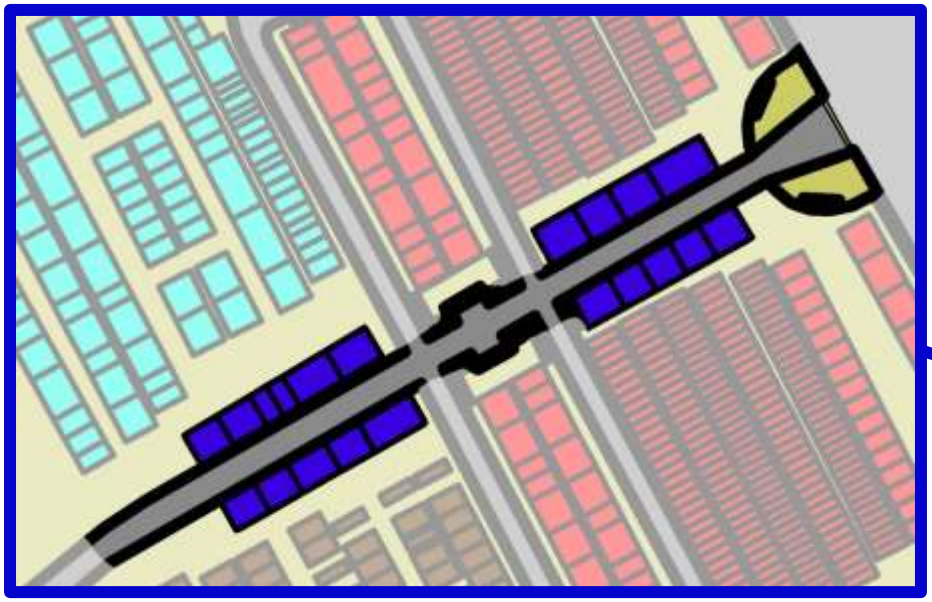

Värdering

- Större gravvårdar uppförda innan 1964 bidrar till ökad förståelse för uppdelningen mellan allmänna och enskilda gravar i område G och är således värdefulla.
- Områdets rygghäckar utgör en viktig komponent i områdets siktlinje. Rygghäckarna utgör även viktiga komponenter i enskilda gravvårdars arkitektoniska helhet.
- Området återspeglar tydligt arkitekten Harald Wadsjös idéer om rygghäckar och fondväxter i modernistisk kyrkogårdsarkitektur.

Urvalspremisser

Gravvårdar som besitter en eller flera skyddsvärda egenskaper (se bilaga 1) tillskrivs mycket högt skyddsvärde. Inom område H finns en gravvård med titel som tillskrivs mycket högt skyddsvärde.

Större gravvårdar uppförda innan 1964 som kan bidra till en ökad förståelse för uppdelningen mellan allmänna och enskilda gravar i område G tillskrivs mycket högt värde.

Särskilt skyddsvärda gravvårdar

Gravnummer	Ålder	Namn på grav	Skyddsvärde
H51-52	1960-tal	-	Mycket högt
H55-56	1966	Adolf Jansson	Mycket högt
H57-58	1962	Erik Eriksson	Mycket högt
H59-60	1960	Hilma Pettersson	Mycket högt
H63-64	-	Emil Jansson	Mycket högt
H67-69	1963	Göte Jakobsson	Mycket högt

H55-56, större enskild gravvård som kontrastverkar mot gravvårdar i område G.

H67-69, Gösta Jakobssons familjegrav.

Område I

KARAKTÄRISERING

Etablering	1914-1920. Området har endast ett fåtal kvarvarande gravvårdar från innan 1980. Gravvårdar uppförda efter 1980 är inte inventerade.
Historiska gravtyper	Enskilda och allmänna kistgravar, urngravar.
Terräng och läge	Området är situerat öster om område G och norr om om område H. I väst finns en häck som markerar kyrkogårdens avslut mot nuvarande prästgården. I norr finns den äldre kyrkogårdsmuren från 1700-talet.
Gångar, vägar och belysning	Området avgränsas från område G av en asfalterad gångväg i öst. En övervuxen markstensbelagd stig löper längsmed områdets nord- och västsidor.
Träd och buskar	Området innefattar rygghäckar.
Gravvårdar	Området innefattar endast ett fåtal gravvårdar uppförda innan 1980. Bland dessa finns ett fåtal stål- och järnkors, ett par hällar samt låg-smala och bredlåga gravvårdar i sten. Korsen och hällarna är från tidsperioden 1920-1940. De större stengravvårdarna koncentreras till områdets västligaste rad och består till stor del av familjegravar utan angivet datum för uppförande av stenen.
Samband med andra områden	Området hänger ihop med område G, H och J. Den enda anledningen till att områdena delats upp i fyra separata områden är för att de olika områdena ska kunna bedömas på en rimlig detaljnivå på ett administrativt genomförbart sätt.

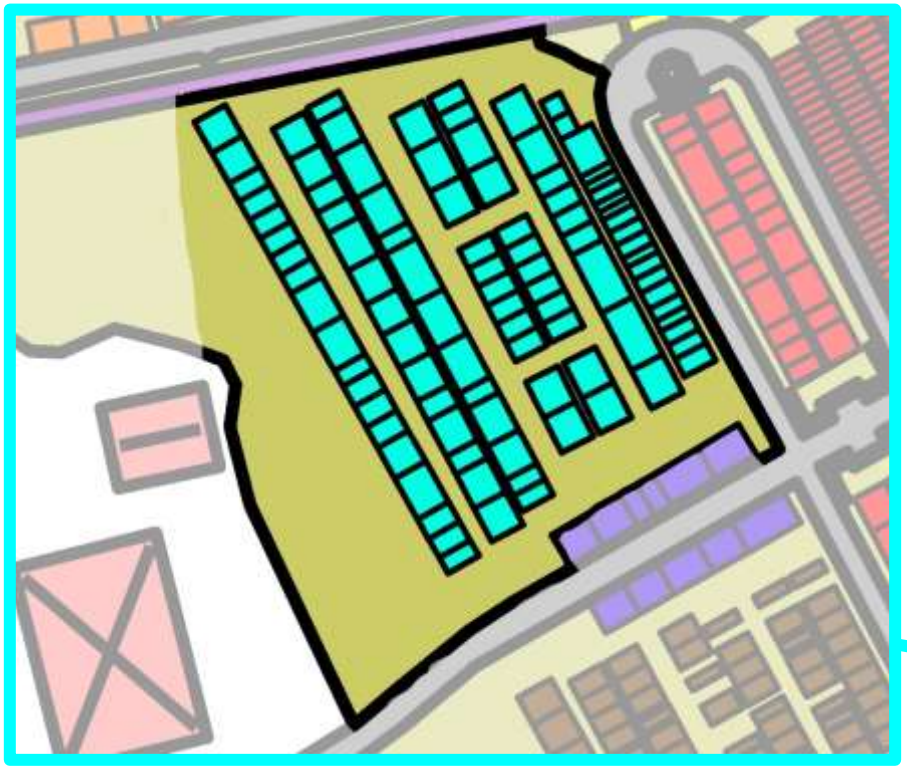

Värdering

- Området innehåller ett fåtal värdefulla äldre gravvårdar.
- Områdets rygghäckar kan utgöra ett värdefullt ekologiskt tillskott till kyrkogårdsmiljön.
- Området återspeglar tydligt arkitekten Harald Wadsjös idéer om rygghäckar och fondväxter i modernistisk kyrkogårdsarkitektur.

Urvalspremisser

Eftersom området innehåller mycket få gravvårdar uppförda innan 1980 tillskrivs inga av de kvarvarande äldre gravvårdarna skyddsvärde, då dessa saknar sin historiska kontext.

Fyra värdefulla gravvårdar från område I. Gravvårdarna kan såklart återbrukas eller flyttas, men har inte tilldelats något särskilt skyddsvärde.

J

Område J

KARAKTÄRISERING

Etablering	1914-1920. Områdets gravvårdar är uppförda mellan 1920 och 1950.
Historiska gravtyper	Allmänna och enskilda kistgravar.
Terräng och läge	Området är beläget i en södersluttning väster om område G och söder om område H. Området angränsar till en häck som markerar kyrkogårdens avslut i väst samt kyrkogårdens avslut mot Kyrkogatan i söder.
Gångar, vägar och belysning	Området angränsar till en asfalterad gångväg i öst.
Träd och buskar	Området innehåller ett antal björkar i söder samt två mindre träd i mitten av området. Rygghäckar avdelar samtliga rader i området i nord-sydlig riktning.
Gravvårdar	Områdets västligaste rad innefattar större enskilda gravar från 1920-1952. De flesta av dessa gravar är familjegravar. Alla gravvårdar tillhörande de enskilda gravarna är stora och uppförda i granit. De allmänna gravarna sprider ut sig mellan områdets stora rygghäckar och består till hög andel av olika slags smidesjärnsvårdar. De flesta av de allmänna gravarnas gravvårdar är uppförda mellan 1925 och 1940.
Likheter med område G	Området som struktur delar stora likheter med område G.
Samband med andra områden	Området hänger ihop med område G, H och I. Den enda anledningen till att områdena delats upp i fyra separata områden är för att de olika områdena ska kunna bedömas på en rimlig detaljnivå på ett administrativt genomförbart sätt.

Översikt över område J, från områdets norra hörn

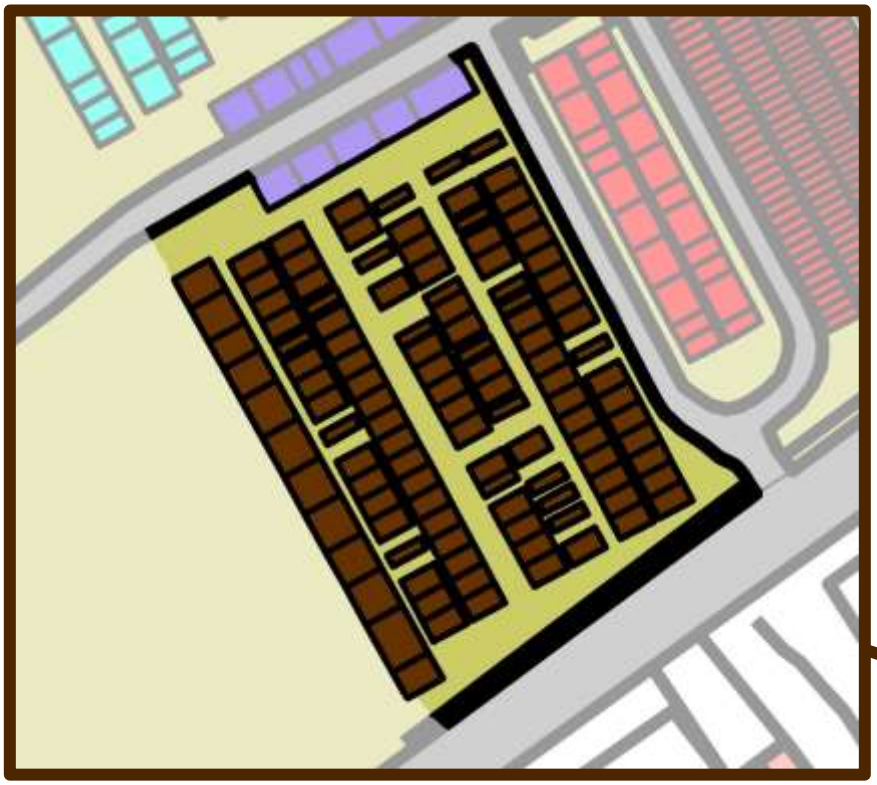

J

Värdering

- Området som struktur delar stora likheter med område G. Dessvärre saknar området det stora antal gravvårdar i tätt sammanfogat mönster som återfinns i vissa delar av område G, vilket är anledningen till att område G valts ut som representant för uppdelning mellan allmänna och enskilda gravar istället för område J.
- Området innehåller ett stort antal gravar som är värdefulla som solitärer. Särskilt områdets smidesjärnsgravvårdar är värdefulla eftersom de bär ankyntning till Söderbärke som historisk järnframställningsbygd.
- Områdets rygghäckar utgör ett värdefullt arkitektoniskt komplement till vissa enskilda gravvårdar men kan även utgöra ett värdefullt ekologiskt inslag på kyrkogården. Området återspeglar tydligt arkitekten Harald Wadsjös idéer om rygghäckar och fondväxter i modernistisk kyrkogårdsarkitektur.

Urvalspremisser

Gravvårdar som besitter en eller flera skyddsvärda egenskaper (se bilaga 1) tillskrivs mycket högt skyddsvärde. Inom område J finns särskilt många gravvårdar med de skyddsvärda egenskaperna:

- Ovanlig
- Lokalt hantverk
- Lokalt material
- Rik inskription

Stora enskilda gravar och familjegravar från tidsperioden 1920-1950 finns representerade i urvalet av värdefulla gravvårdar för område B, C och D, och tillskrivs därför inget skyddsvärde i område J. Mindre stengravvårdar finns representerade inom område G och tillskrivs därför inget skyddsvärde i område J så länge som dessa inte är unika inom området.

Särskilt skyddsvärda gravvårdar

Gravnummer	Ålder	Namn på grav	Skyddsvärde
J380	1953	Anders Fredrik Andersson	Högt
J399	-	Nils Larsson	Högt
J441	1934	Hedda Vilhelmina Hedfors	Mycket högt
J464	1932	Matilda Gruvman	Mycket högt
J487	1932	Nils Birger Hedfors	Mycket högt
J489	1932	Anders Jansson	Mycket högt
J499	1931	Kristina Dunderberg	Mycket högt
J504	1931	Anna Mathilda Lundkvist	Mycket högt
J531	-	Mor	Mycket högt
J542	1930	Sara Sofia Andersson	Mycket högt
J550	1930	Erik Gustav Gustavsson	Mycket högt
J588	1929	Lovisa Jansson	Mycket högt
J591	1929	Lars Andersson	Mycket högt
J605	1928	Brita Kajsa Samuelsson	Mycket högt
J607	1936	Johan Lundgren	Mycket högt
J627	1935	Sofia Pettersson	Mycket högt

J487, Ett av områdets många smideskors med rostfria ståldetaljer

T.v och ovan, mycket speciella järnkors med kopparplaketter.

K

Område K

KARAKTÄRISERING

Etablering	1871/1914-1920. Området innehåller främst gravvårdar från den sena modernistiska perioden 1950-1980. Det finns dock undantag, främst i form av större sandgravar samt gravvårdar från 1900-talets början.
Historiska gravtyper	Enskilda och allmänna kistgravar, urngravar.
Terräng och läge	Området är beläget på en udde i sjön Norra Barken, norr om område B och väster om område L. Området sluttar svagt åt väster.
Gångar, vägar och belysning	Området delas från område L av en asfalterad gångväg. Området avslutas även i söder av en asfalterad gångväg.
Träd och buskar	Området innefattar flertalet mindre träd och buskar samt ett par björkar och en rönn längs stranden till Norra Barken. Vissa sandgravar har omgärdningshäckar av måbär.
Gravvårdar	Området innefattar ett mycket stort antal bredlåga eller lågsmala modernistiska gravvårdar i röd och grå granit. Gravvårdarna är placerade i raka rader i nord-sydlig riktning. Gravvårdarna är likartade i storlek och form. Eventuella olikheter manifesterar sig främst i form av avvikande färgsättningar, form på gravvårdarnas topp (bruten, rundad eller rak), mindre storleksavvikelser samt kataloghämtade individuella typsnitt och bildkonstmotiv. I norr finns ett antal mindre urngravar varav majoriteten är uppförda efter 1980 och därmed oinventerade. Längsmed gångvägen öster om området finns ett antal sandgravar samt flera äldre gravvårdar.
Modernistisk karaktär	Området har en stark senmodernistisk karaktär. Den senmodernistiska karaktären rotar sig i en stark enhetlighet rörande form, storlek och materialval på gravvårdarna, en stor mängd gravvårdar inom samma område, raka tydliga linjer samt en viss individualism rörande gravvårdarnas färgsättning, för helheten obetydande avvikelser i form och storlek samt indiviuella typsnitt och bildkonstmotiv.
Samband med andra områden	Området är mycket likt område K.

Översikt över område K, notera de äldre och mer variantrika gravvårdarna nära gångvägen, och jämför med de stora antalet enhetliga gravvårdar längre bort i bild

K

Värdering

- Områdets starka senmodernistiska prägel berättar om en viktig och tongivande epok i svensk arkitektur- och konsthistoria. Särskilt gravvårdaras enhetliga utformning, stora mängd och raka linjer är viktiga för förståelsen av senmodernistiska arkitektur- och konstideal på kyrkogårdar och inom arkitektur.
- Området innehåller ett antal sandgravar som är mycket karaktäristiska för Söderbärkes kyrkogård.
- Området innehåller flera exklusiva moderna gravvårdar som bär personliga inslag i form av titlar, små form- och färgavvikelser samt individuella typsnitt, samtidigt som de underställer sig en arkitektonisk helhet. Detta förhållande är mycket typiskt för modernistiska områden uppförda mellan 1950-1980.
- Området innehåller flera gravvårdar med titlar och kan således berätta om vanliga yrkeskategorier i Söderbärke under tidsperioden 1950-1980.
- Området innehåller flera gravvårdar med unika och speciella typsnitt som kan förmedla modernismens konstideal.

Urvalspremisser

Gravvårdar som besitter en eller flera skyddsvärda egenskaper (se bilaga 1) tillskrivs högt alternativt mycket högt skyddsvärde. Inom område K finns särskilt många gravvårdar med de skyddsvärda egenskaperna:

- Titel
- Konstnärlig utformning (värdefullt typsnitt)
- Del av värdefull struktur (sandgrav)

Gravvårdar som är viktiga för den arkitektoniska helheten men saknar andra skyddsvärda egenskaper tillskrivs inget skyddsvärde inom omårde K, den modernistiska karaktären värnas istället i område L eftersom att modernistiska karaktären är enklare att avgränsa i område L.

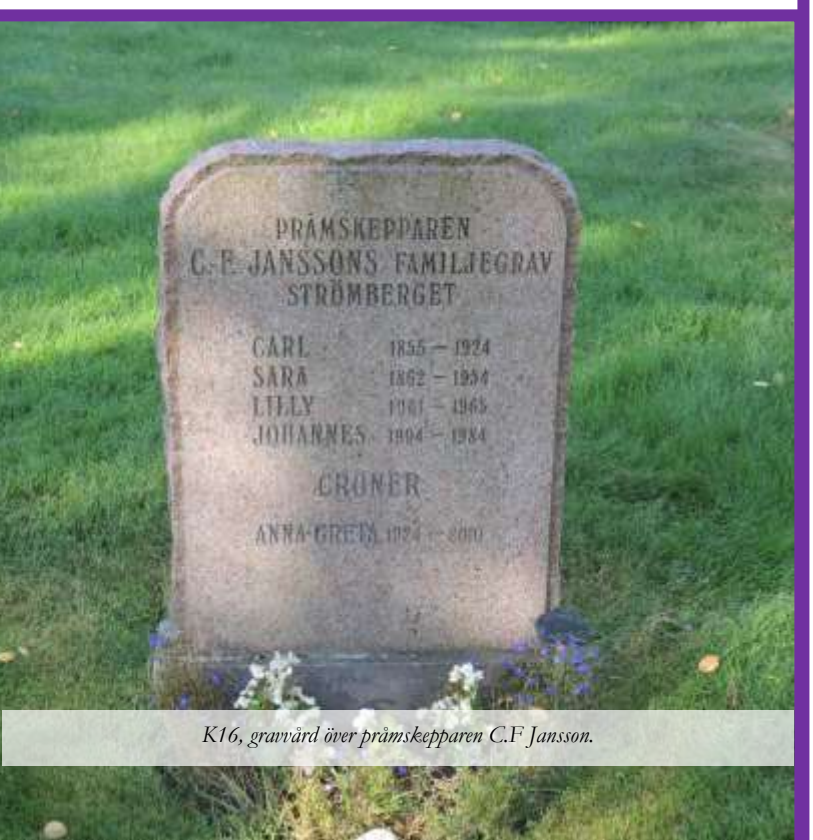

K16, gravvård över pråmskepparen C.F Jansson.

Särskilt skyddsvärda gravvårdar

Gravnummer	Ålder	Namn på grav	Skyddsvärde
K1	1952	Harald Clausen	Mycket högt
K3	1970	Lisa Granath	Högt
K5-6	1925	A. L Forsberg	Mycket högt
K7	-	Per Elvgren	Högt
K8-9	-	C. J Carlsson	Mycket högt
K10	1934	Henning Nyberg	Högt
K16	1924	C. F Jansson	Mycket högt
K21	1937	Bror Georg Markman	Mycket högt
K26-27	-	Jansson	Mycket högt
K36-37	1948	Mattmas	Mycket högt
K41-42	1956	Karl Viktor Andersson	Mycket högt
K44	1969	Linnea Ekström	Mycket högt
K50-51	1920-tal	Tysk Olof Hansson	Mycket högt
K56-57	-	-	Högt
K68-69	-	-	Högt
K80	1955	Otto Danelius	Mycket högt
K83	-	-	Mycket högt
K89	1973	Robert Andersson	Mycket högt
K96-97	-	Anders Persson	Mycket högt
K102	1907	A. A Berg	Mycket högt
K104	-	R. Baggström	Mycket högt
K114-115	-	Erik A Eriksson	Mycket högt
K116-117	1959	Maria/ Axel Bergqvist	Mycket högt
K145	1972	Georg Malmkvist	Mycket högt
K158-159	1968	Rickard Nilsson	Mycket högt
K191	1976	Erik Bruhn	Mycket högt
K230-231	-	Georg Hedberg	Mycket högt
K251	-	Erik E Wickman	Mycket högt
K275-276	1975	Elin Damlin	Mycket högt
K305	1987	Åke Molin	Mycket högt
K330	1977	Bertil Lantz	Mycket högt
K352	1980	Elvina Andersson	Mycket högt
K360-361	-	Henry Arwidsson	Mycket högt
K364	1988	Ronne Forsman	Mycket högt
K499	1900	Emma/ G J Bellander	Mycket högt
-	1942	Sjögrav norr om området	Mycket högt

Sjögrav norr om området, längst ut på udden i sjön norra Barken.

L

Område L

KARAKTÄRISERING

Etablering	1871/1914-1920. Området innehåller främst gravvårdar från den senare delen av den modernistiska perioden 1950-1980. Det finns dock undantag, främst i form av större sandgravar samt gravvårdar från 1900-talets början.
Historiska gravtyper	Enskilda och allmänna kistgravar, urngravar.
Terräng och läge	Området är beläget på en udde i sjön Norra Barken, öster om område L och norr om område A och kyrkobyggnaden. Området är svagt kuperat.
Gångar, vägar och belysning	Området kringgärdas av asfalterade gångvägar i samtliga väderstreck.
Träd och buskar	Längs med gångvägen i väst finns tre stora björkar. Längs områdets östra långsida finns flera barr- och lövträd. Inuti området finns ett antal buskar samt häckomgärdningar kring gravar.
Gravvårdar	Området innehåller främst bredlåga eller lågsmala gravvårdar från den sena modernitiska perioden 1950-1980. De modernistiska gravvårdarna är relativt enhetliga i form, material och storlek men avvikelser finns. Gravvårdarna är liksom i område K utplacerade i raka, enhetliga rader på ett sätt som är mycket tidstypiskt och karaktäristiskt för modernistiska gravplatser. Eventuella olikheter bland gravvårdarna manifesterar sig främst i form av avvikande färgsättningar, form på gravvårdarnas topp (bruten, rundad eller rak), mindre storleksavvikelser samt kataloghämtade individuella typsnitt och bildkonstmotiv. Området innefattar även ett mindre antal sandgravar som är mycket karaktäristiska för kyrkogården, ett par gjutjärnshällar samt en större nationalromantisk, inhägnad gravplats med unika gravvårdar från tidsperioden 1910-1920.
Modernistisk karaktär	Området har en stark senmodernistisk karaktär. Den senmodernistiska karaktären rotar sig i en stark enhetlighet rörande form, storlek och materialval på gravvårdarna, en stor mängd gravvårdar inom samma område, raka tydliga linjer samt en viss individualism rörande gravvårdarnas färgsättning, för helheten obetydande avvikelser i form och storlek samt indiviuella typsnitt och bildkonstmotiv.
Samband med andra områden	Området är mycket likt område K.

Översikt över område L, från gångvägen i söder. Notera områdets raka och sammanhållna linjer och enhetliga struktur.

L

Värdering

- Områdets starka senmodernistiska prägel berättar om en viktig och tongivande epok i svensk arkitektur- och konsthistoria. Särskilt gravvårdaras enhetliga utformning, stora mängd och raka linjer är viktiga för förståelsen av senmodernistiska arkitektur och konstideal på kyrkogårdar och inom arkitektur.
- Området innehåller flera exklusiva moderna gravvårdar som bär personliga inslag i form av titlar, små form- och färgavvikelser samt individuella typsnitt, samtidigt som de underställer sig en arkitektonisk helhet. Detta förhållande är mycket typiskt för modernistiska områden uppförda mellan 1950-1980.
- Området innehåller flera gravvårdar med titlar och kan således berätta om vanliga yrkeskategorier i Söderbärke under tidsperioden 1950-1980.
- Området innefattar en mycket speciell nationalromantisk gravanordning i norr som på grund av sin unicitet tillskrivs mycket högt värde.
- Området innehåller gjurjärnshällar och sandgravar som är mycket karaktäristiska för kyrkogården.

Urvalspremisser

Gravvårdar som besitter en eller flera skyddsvärda egenskaper (se bilaga 1) tillskrivs högt alternativt mycket högt skyddsvärde. Inom område J finns särskilt många gravvårdar med de skyddsvärda egenskaperna:

- Del av arkitektonisk helhet
- Konstnärlig utformning (typsnitt)
- Del av värdefull struktur (sandgrav, gjurjärnshäll)
- Ovanlig

Gravvårdar som är viktiga för den arkitektoniska tillskrivs högt skyddsvärde. Eftersom området innefattar ett mycket stort antal sådana, värderas endast gravvårdar från de två närmaste raderna från gångvägen i väster. Dessa anses representativa för området och faller inom besökares blickfång.

Särskilt skyddsvärda gravvårdar

Gravnummer	Ålder	Namn på grav	Skyddsvärde
L1	1975	Sven Pettersson	Högt
L2-3	-	Robert Andersson	Högt
L4-5	-	Thure Östling	Högt
L6-7	1969	Maria Larsson	Högt
L8	1976	Anna Machs	Mycket högt
L9-10	1966	Elisabeth Lindström, Ebba Paulsson	Mycket högt
L13	1969	Ellen Hultin	Mycket högt
L14	1971	Beda Jansson	Högt
L18-19	1957	Per Engström	Mycket högt
L21-22	1965	Per Arvid Hansson	Mycket högt
L23-24	-	Paul Nordstedt	Högt
L25-26	-	Johan Norstedt	Mycket högt
L27	-	Axel Gruvman	Högt
L32	1959	Axel Wiklund	Mycket högt
L35	1965	G. G Hasselberg	Mycket högt
L38-39	-	Bengt	Högt
L38-39b	1956	Herbert Ilar	Mycket högt
L40	-	Evert Mood	Mycket högt
L41	1967	Arvid Ericsson	Högt
L42	1968	Axel Eriksson	Högt
L43	1971	Axel Ö Jacobsson	Högt

L47-48	1943	Herman Norell	Mycket högt
L49-50	1978	Gustaf Norell	Mycket högt
L51	1968	Einar Welander	Högt
L52-53	-	Gustav Karlsson	Högt
L54-55	1967	Johannes Bäckström	Högt
L56-57	1967	Uno Nossfolk	Mycket högt
L58-59	-	Ernst Andersson	Högt
L60-61	1966	Edvin Vikman	Högt
L62-63	1968	Per Andersson	Högt
L64-65	1966	Axel Persson	Högt
L66-67	1977	Anna Persson	Högt
L73-74	1973	Anna Hagberg	Högt
L75-76	1965	Anny Hansson	Högt
L77	1965	Börje Karlsson	Högt
L84-85	1964	Hilda Söderlund	Högt
L86	-	Nils Östholm	Mycket högt
L87	1964	Elin Lindvall	Högt
L88-89	1959	Emma Karlsson	Högt
L90-91	-	Ingeborg Hjelte	Högt
L92	1965	John Pettersson	Mycket högt
L94	1970	Gustav Söderberg	Högt
L95	1970	Gösta Lindvall	Högt
L96	1970	Ivar Daniel Järnberg	Mycket högt
L97	-	-	Högt
L98-99	1890	Per Norell	Mycket högt
L100-101	-	-	Högt
L102-103	1968	Gustaf E Söderberg	Mycket högt
L110-111	1968	Algot Hedberg	Mycket högt
L116	1967	Axel Björsback	Mycket högt
L125-126	1972	Frida Andersson	Mycket högt
L132	-	Gustav Sandberg	Mycket högt
L140-141	1967	Robert Eriksson	Mycket högt
L159-160	-	Anders Johan Svennbad	Mycket högt
L174-175	-	-	Mycket högt
L176-179	-	J. A Johansson	Mycket högt
L195-196	-	Victor Torwaldh	Mycket högt
L204	1990	Vilhelm Montell	Mycket högt
L212	-	-	Mycket högt
L230	1972	Allan Nilsson	Mycket högt
L234-235	-	Karl Tore Jansson	Mycket högt
L350-360	1898	Knut Erik Brates	Mycket högt
L350-360	1930	Hilma Brate	Mycket högt
L350-360	1902	A. Eriksson	Mycket högt
L350-360	1904	Anna Kristina Ericsson	Mycket högt

T.v L98-99, en av gravvårdarna i sandgraven i områdets sydvästra hörn. T.h L56-57, en bredlåg modernistisk diabasgravvård med speciellt typsnitt.

T.v L18-19, mycket speciell bergsmansgravvård med slaggbit som sten. T.h L25-26, sentida gjutjärnshäll.

L350-360, Nationalromantisk familjegrav med runsten och andra speciella gravvårdar.

L101-102, betitlad gravvård från 1960-talet som påvisar en kontinuitet i föreståelsen av vilka yrkeskategorier som funnits i Söderbärke.

L350-360, närbild på runstenen som står längst norrut i den monumentala nationalromantiska anläggningen.

M

Område M – Ehrenhiemska gravkoret (Malingsbograven)

KARAKTÄRISERING

Etablering	1794, anlagt av Sara Regina Tersmeden. Gravkoret renoverades 1983, och i samband med detta plomberades kryptan under koret.
Historiska gravtyper	Krypta med familjegravar för familjen Ehrenheim.
Byggnadsbeskrivning och läge	Se *Översiktlig beskrivning, kyrkogården idag* ovan. Byggnaden är situerad söder om kyrkobyggnaden och område A, längs kyrkogårdens avslut mot parkeringsplatsen i söder.
Släkten Ehrenheim 1690-1740	Den förste Ehrenheimaren, Peter Paliche (född 1659, adlad Ehrenheim i maj 1705) var en ämbetsman från Stettin i Väst-Pommern (nuvarande Polen). I samband med att Pommern blev svenskt började Paliche att arbeta för den svenska statsmakten, där han snabbt steg i rankerna. Mot slutet av 1690-talet kom Paliche att tjäna som generalkrigskommisarie i Sverige. Paliche gifte sig svenskt i oktober 1703 med Sigrid Snack, dotter till den framstående svenske ämbetsmannen Peter Snack. Sigrid föddes 1682 i Stockholm och var således 23 år yngre än Peter Paliche vid giftermålet. Paret flyttade efter giftermålet till Riga och fick i oktober 1704 sonen Carl Gustaf von Ehrenheim. Tre år senare, 1707 föddes den andre sonen Johan Ludvig Ehrenheim. I samband med den ryska belägringen av Riga 1709-1710 dog Peter Palice och Sigrid Snack. Carl Gustaf och Johan Ludvig fördes till deras moster Margareta Snack och hennes make Johan Wassenius Lagermarck. Carl Gustaf studerade vidare vid Uppsala universitet där han tog studenten i oktober 1720. Därefter kom Carl Gustav att bli inblandad i bergskollegium och blev till sist brukspatron på Malingsbo bruk 1737. Malingsbo bruk tillhörde fram tills 1705 Carl Gustaf Ehrenheims morfar Peter Snack. Därefter Peter Paliche en kort period 1705-1710.[33] Det är oklart vem som förvaltade Malingsbo bruk mellan 1710 och 1737, och det är möjligt att bruket låg i fideikommiss mellan Peter Paliche och hans son. Hursomhelst så kom Carl Gustav Ehrenheim att flytta in på bruket som brukspatron 1737, vid 33 års ålder. I oktober 1740 gifte sig Carl Gustav Ehrenheim med den 15 år yngre Sara Regina Tersmeden (född i september 1719), dotter till brukspatronen Jacob Tersmeden från Larsbo. Därmed kom ätten Ehrenheim att ingå släktskap med ätten Tersmeden, och däri ligger även kopplingen till Söderbärke. Malingsbo var en egen församling mellan 1708 och 1970, efter att tidigare ingått som ett kapellag under Söderbärke. Från och med 1754 tilläts Malingsbo begrava sina döda i Malingsbo och från och med 1786 hade Malingsbo egen kyrkogård. Det är troligen Sara Reginas släktskap till Söderbärke och Larsbo som föranledde gravkorets anläggande i Söderbärke och inte i Malingsbo. Ehrenheimarna bodde på och förvaltade bruket fram tills 1861, då Per Jakob von Ehrenheim sålde bruket till Carl Selin von Hejikenskjöld. Bruket såldes senare till Klotens bolag.[34]

[33] Dunderberg, 1987, s.11
[34] Se ”Om släkten Ehrenheim” i stycket Källor

Ehrenheimska gravkoret, norrfasad

Ehrenheimska gravkoret, väster och söderfasad. Notera den ehrenheimska vapenskölden ovanför fönstret mot söder.

M

Värdering

- Gravkoret kan berätta om det historiska förhållandet mellan Malingsbo och Söderbärke utifrån de ätter, Ehrenheim och Tersmeden, som ägde och förvaltade de största bruken i området, Malingsbo och Larsbo. Särskilt viktigt för den historiska förståelsen av sambandet mellan de två ätterna är det ehrenheimska släktvapnet ovanför fönstret i fasaden mot syd samt textstycket ovanför gravkorets ytterdörr:

  "Bygd 1794 utaf Kammarherrens C: G von Ehrenheims Enke-Fru Sara Regina Tersmeden för dem och deras efterkommande"

  Andra viktiga detaljer för förståelsen av byggnaden och dess sammanhang är gravkorets tidstypiska utformning med:
  - Bandrusticerad, putsad fasad
  - Småspröjsade fönster med klassicerande omfattning i släthyvlat, linoljemålat trä
  - Spegeldörr i mörkt trä
  - Karaktärisktisk takform med förenklad lök-kupol på tälttak.

  Dessa stildetaljer kan hjälpa till att placera byggnaden i en tidskontext som stämmer överens med den tidsperiod banden mellan Tersmeden-Larsbo och Ehrenheim-Malingsbo var som starkast.

- Gravkoret har stora personhistoriska värden i och med kopplingen till ätten Ehrenheim och framför allt Sara Regina Ehrenheim, en individ som troligen var en för bygden starkt tongivande personlighet samt mycket viktig för relationerna mellan Söderbärke, Malingsbo och Larsbo under 1700-talet.

Gravkoret är mycket värdefullt och bör bevaras i befintligt skick. Särskilt viktigt är bevarandet av det Ehrenheimska släktvapnet i söder, textstycket ovanför entrén, takets karaktärisitiska form, fönstren i såväl form som material inklusive fönsteromfattningar, gravkorets ytterdörr i såväl form som material samt bandrusticeringens form och kvaliteten på byggnadens puts.

Ehrenheimska gravkoret, österfasad. Nedan, närbild på skylten ovan spegeldörren på norrfasaden.

N

Område N – Tersmedska gravkoret

KARAKTÄRISERING

Etablering	1734 av murarmästare Niklas Pihl från Västerås på bekostnad av Jacob Tersmeden, Bergsråd.[35]
Historiska gravtyper	Kistgravar, gravkor.
Beskrivning och läge	Gravkoret är beläget direkt i kyrkobyggnadens sydvästra hörn, på en upphöjning innanför ett järngaller prytt med Elisabet Gangias och Jacob Tersmedens spegelmonogram. Inuti koret finns en större marmorerad minnestavla, ett epitafium över Jacob Tersmeden. Minnestavlan bär det tersmedska släktvapnet i mitten. Minnetavlan innefattar även namnplåtar över fyra av Jacob Tersmedens söner och två över hans sönsöner. Minnestavlan flankeras på vardera sida av huvudbanér tillhörande Jacob Tersmedens bror Reinhold samt svågern Anders Falker. Det har tidigare varit möjligt att gå ner i gravkammaren via en trappa direkt innanför grinden. Trappan murades igen 1883. Gravkoret innehåller även en stenhäll som bland annat avbildar Jacob Tersmedens faster Magdalena.
Släkten Tersmeden 1650-1750	Nordost om Söderbärke finns Larsbo, ett före detta järnbruk som grundades kring 1592.[36] Bruket ägdes och utvecklades till en början av den belgiske myntmästaren Marcus Kock, under första halvan av 1600-talet, varpå ätten Funck tog över ägandet av bruket. 1650 anlände Herman Tersmeden (Zur Schmiden), den förste svenska ättlingen i släkten tersmeden, till Larsbo för att bli arrendator. Herman arrenderade Larsbo till dess att han gick bort 1667, varpå bruket låg i andra händer i tolv år. Därefter återvände Hermans son Reinhold som arrenderade bruket till sin död 1698.[37] Reinhold föddes på Larsbo 1655 och växte upp på bruket. Efter faderns död stannade Reinhold kvar på Larsbo tillsammans med sin moder för att som sextonåring bege sig ut i världen. Reinhold tog anställning hos en handelsman i Stockholm men blev sjuk efter ett år, och for således tillbaka till Larsbo. Efter något år blev Reinhold bättre och mot slutet av 1670-talet lyckades han skaffa en värdefull anställning som bruksförvaltare över Norr- och Holms hamrar i Heds socken i nuvarande Västmanland. Med den erfarenhet som arbetet medförde kunde Reinhold bli ensam arrendator på Larsbo från och med 1682. Strax efter detta gifte sig Reinhold med Christina Börstelia (född 1663), styvdotter till Per Höök, häradshövding och ägare till Kolsva bruk[38]. Reinhold och Christina fick 13 gemensamma barn varav nio av barnen överlevde till vuxen ålder. Två år efter Reinholds bortgång, 1700, gifte Christina om sig med den före detta Västerås- och Falulandshövdingen Johan Folkern. Folkern tog över ansvaret för Larsbo men hade större ambitioner i sikte. Folkern ville bli ägare av Ludvika bruk, och kom sedmera att lyckas med detta företag, om än långt senare. Folkern adlades 1711 och tog efternamnet Cedercreutz.[39] Reinhold och Christinas förstfödde son Jacob (född 1683) var redan i tidig ålder intresserad av bergshantering och sändes i tidig ålder till Uppsala för att studera. Som femtonåring nåddes han av budet om faderns bortgång och begav sig hem till Larsbo för att hjälpa sin moder med bruksarbetet.

I samband med moderns omgifte kunde Jacob efter några år återuppta sin bildning och utsågs till auskultant (åhörare eller lyssnare, en slags ”praktikant”) vid Bergskollegium (vid tidpunkten ett ämbetsverk med uppgiften att kontrollera bergsbrukets angelägenheter i Sverige) i Stockholm.[40]

Under sin bildningstid företog sig Jacob en mängd resor runt om i Europa. När han väl kom tillbaka till Larsbo hade Folkern lyckats köpa Ludvika bruk och Folkern tillsammans med Jabos moder begav sig för att bo i Ludvika. Jacob fick ta över arrendet på Larsbo[41]. Strax efter detta gifte sig Jacob med Elisabeth Gangia (född 1688). Elisabeth var dotter till Stora Tuna-prosten Petrus Gangius. Tillsammans fick paret tretton barn varav 11 nådde vuxen ålder.[42]

1722 dog den förra ägarinnan av Larsbo bruk Elisabeth Funck och Jacob och Elisabeth fick erbjudande om att köpa egendomen. Med hjälp från traktens bönder lyckades Tersmedarna få ihop den begärda summan för köpet i såkallade speciemynt, alltså mynt i metall, och köpet genomfördes i Stockholm.[43]

På 1730-talet delbekostade Jacob Tersmeden tillsammans med släktingar från sin svärfar Cedercreutz ättesida omfattande renoveringsarbeten på Söderbärke kyrka 1729-1734. På grund av detta tilläts Jacob uppföra sitt gravkor efter beslut från församlingen den 4 maj 1734[44].

1747 utsågs Jacob Tersmeden till bergsråd och i november 1751 adlades Jacob med namnet Tersmeden av kung Adolf Fredrik på riddarhuset i Stockholm. Ett drygt halvår senare gick Jacob bort i sjukdom.

Minst 21 personer ur släkten Tersmeden är begravna under koret som var i bruk mellan 1738-1883.

[35] Tersmedska släktföreningen, 2014, s.135
[36] Tersmedska släktföreningen, 2014, s.87
[37] Ibid, 106-108
[38] Ibid, 109-113
[39] Ibid, 118
[40] Ibid, 120-123
[41] Ibid, 124
[42] Ibid, 130
[43] Ibid, 132
[44] Ibid, 134-135

N

Värdering

- Gravkoret bär stora personhistorika värden i och med kopplingen till ätten Tersmeden och framför allt Jacob Tersmeden, en person som dessutom var mycket viktig för Söderbärketrakten under 1700-talets första hälft.
- Gravkoret bär stora konsthistoriska värden då i prinicip hela koret, såväl övergripande som på detaljnivå är konstnärligt gestaltat på ett för barocken tidstypiskt vis. Särskild värdefulla är korets epitafer, minnestavlan, järnstaktetet, det tersmedska spegelmonogrammet samt stenhällen på golvet.
- Gravkoret vittnar om hur begravningar ägt rum inuti kyrkobyggnaden, samt för vilka samhällskikt denna möjlighet var förbehållen.
- Gravkoret är en tidstypisk konsekvens av 1700-talets restriktionspolitik som uppmuntrade brukspatroner att spendera sina pengar på annat än återinvesteringar i den egna verksamheten.

Gravkoret är mycket värdefullt och bör bevaras helt och hållet i befintligt skick. Särskilt viktigt är bevarandet av järnstaketet med samtliga detaljer, epitafierna samt minnestavlan. Koret bör även i fortsättningen hållas synligt och tillgängligt genom informationsskyltar och möjligen pallar så att det går att ”komma upp” och bättre se koret.

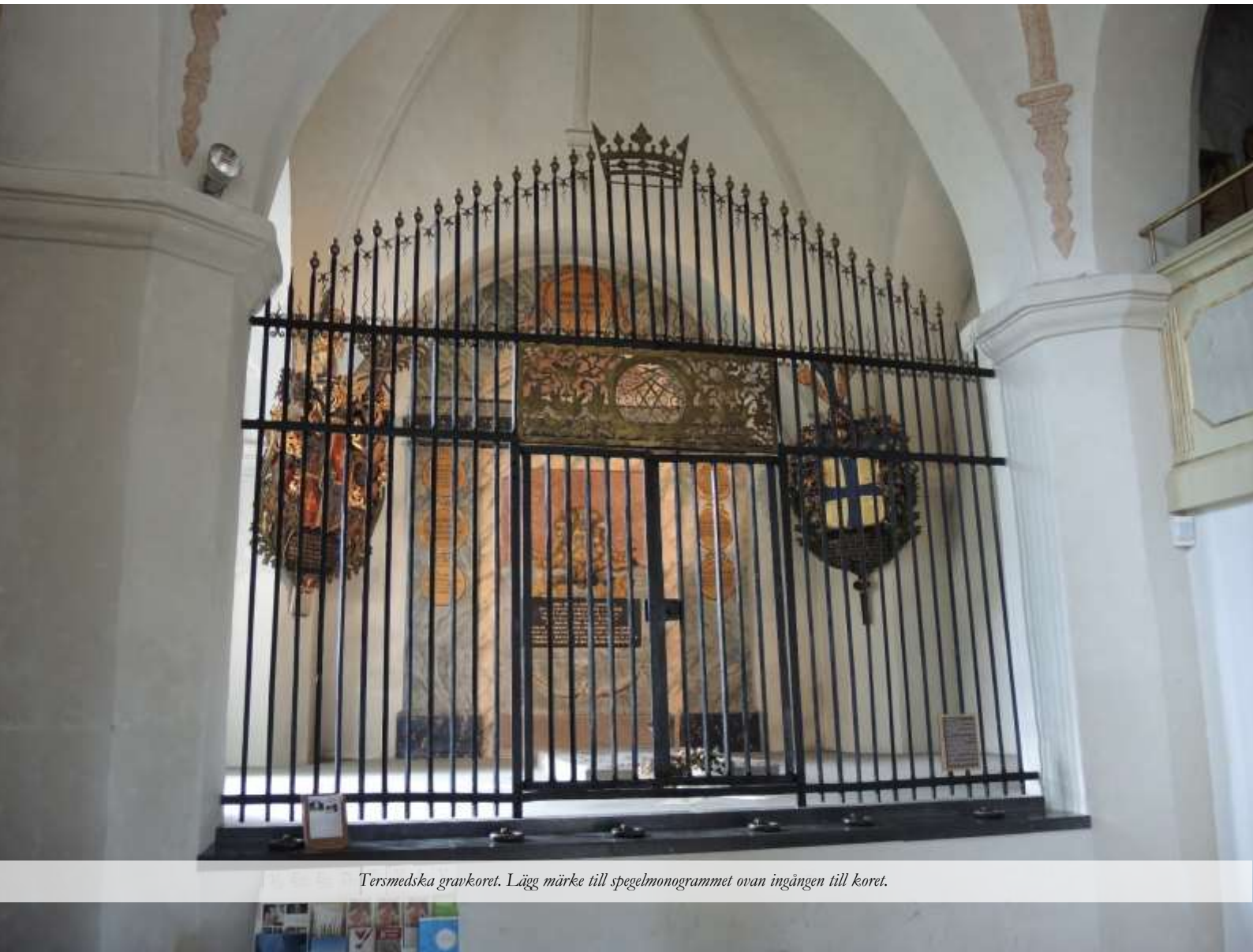

Tersmedska gravkoret. Lägg märke till spegelmonogrammet ovan ingången till koret.

Tersmedska gravkoret. T.v epitaf över Anders Falkner. T.h minnestavla över Jacob Tersmeden.

Tersmedska gravkoret. T.v epitaf över Reinhold Cedercreutz. T.h gjutjärnsstaket och spegelmonogram.

O

Område O – Inuti kyrkan

KARAKTÄRISERING

Etablering	1644-1753
Historiska gravtyper	Enskilda gravar.
Placering	Området är situerat vid kyrkobyggnadens kor och innefattar fyra gravvårdar i form av kalkstenshällar från 16- och 1700-talen. Området är kyrkogårdens äldsta kvarvarande område med gravvårdar uppförda mellan 1644 och 1753. Det är möjligt att gravvårdarna i området flyttats från andra platser inuti kyrkobyggnaden vid tidigare restaureringar.
Gravvårdar	Områdets gravvårdar är uppförda för det barocka Söderbärkes högreståndspersonligheter, på en mycket eftertraktad plats inuti kyrkobyggnaden. Det var fram tills 1700-talets slut, vanligt med jordfästningar inuti kyrkobyggnaden. Platserna inuti kyrkan ansågs mycket eftertraktansvärda och kom, eftersom de köptes på fri marknad, ofta att bli reserverade för samhällets rikaste eller mest inflytelserika personer. Jordfästningar inuti kyrkobyggnaden kom mot slutet av 1700-talet att anses mer och mer ohygieniskt, och 1783 förbjöds en fortsatt försäljning av gravplatser inuti kyrkobyggnader i Sverige. Gravvårdarna är smyckade med tidstypiska motiv så som dödskallar och liknande. Särskilt den äldsta gravvården O4, har mycket tidstypiska renässans-/barockmotiv. På gravvårdarna O2 och O3 syns fortfarande tillräckligt mycket av inskriptionen för att kunna avgöra att de begravna var personer med stark anknytning till kyrkan och församlingen, så som kyrkoherde Monthelius.

Ovan från vänster: IK1, IK2, IK3, IK4

O

Värdering

- Områdets gravvårdar är mycket typiska för högreståndsgravar från 16- och 1700-talen. Gravvårdarna kan således, genom sin ålder, utformning, inskriptioner och rumsliga placering berätta om jordfästningar i kyrkobyggnader under 16- och 1700-talen, i Söderbärke såväl som på andra platser.

Urvalspremisser

Samtliga av områdets fyra gravvårdar är helt unika på kyrkogården, och kan ge en mycket speciell insikt i 1700-talets begravningsskick. Samtliga gravvårdar tillskrivs på grund av detta mycket högt skyddsvärde.

Särskilt skyddsvärda gravvårdar

Gravnummer	Ålder	Namn på grav	Skyddsvärde
O1	1700-1750	-	Mycket högt
O2	1753	Kalsenius	Mycket högt
O3	1729	M Ericus Monthelius	Mycket högt
O4	1644	-	Mycket högt

PERSONHISTORISKT KOMPENDIUM

Gravnummer	*Namn*	*Anteckning*
O2	Olof Kalsenius	Svåger till Uppsalaprofessorn Olof Rudbeck och far till Västeråsbiskopen Anders Kalsenius. Ledde arbetet med Söderbärke kyrkas renovering 1730-1735.
O3	Erik Montelius	Gift med Sara Gangia, syster till Elisabeth Gangia som var gift med Jacob Tersmeden. Gick bort i eftersviterna av en olycklig tjurstångning 22 april 1729. Förberedde arbetet med Söderbärke kyrkas renovering 1730-1735.
	Brukspatron Adolf Ternsten	Gravvården låg ursprungligen inuti kyrkan men bortforslades och användes som golv i ett brygghus i Saxehammar under en lång tid.
B70-71	H S Nyberg	Henrik Samuel Nyberg föddes i Söderbärke 1889 och blev under sin livstid mycket känd för sina omfattande språkkunskaper. H S Nyberg talade 28 olika språk varav tyska, franska, egyptisk-arabiska och engelska mycket välbehärskat. Nyberg var ledamot i Svenska akademien från 1948. Nyberg skrev även en del ur *Söderbärke kyrka: Minnesskrift med anledning av 200-årsminnet av den nya kyrkans byggnad*, en skrift som varit mycket värdefull som historiskt källmaterial i denna rapport. H S Nyberg själv är begraven på Uppsala gamla kyrkogård, men den Nybergska familjegraven finns på kyrkogården, B70-71. Där vilar bland annat H S Nybergs far, Anders Fredrik Nyberg begraven. A F Nyberg var komminister i Söderbärke och detta påverkade troligen H S Nyberg, som var troende kristen i hela sitt vuxna liv. A F Nyberg var svårt hörselskadad och tog ofta hjälp av sina barn under gudstjänstarbetet.
A5-6	Johanna Gustava Tengman, Per Eriksson och Paul Eriksson.	Johanna var bördig från en västmanländsk högreståndsfamilj med bruksdisponenter och kyrkoherdar. Johannas far ägde Tengmansgården i Saxe. Johanna gifte sig med sin kusin Per Eriksson i ett resonemangsäktenskap och övertog gården i samband med att Johannas föräldrar gick bort. Johanna och Per fick den gemensamma sonen Paul i juni 1883. Paul växte upp och antogs vid 17 års ålder till en filial av Kristinehamns praktiska skola i Mora. Där fick han testa på teckning och upptäckte att han ville bli konstnär. Föräldrarna tyckte inte att detta var en bra idé, men gav tillslut med, sålde Tengmansgården och flyttade till ett torp i utkanten av Saxe. Paul flyttade till Göteborg och började på Valands konstskola, därefter, efter en tids sjukdom, flyttade han till Paris i knappt ett år, och sedan hem till Saxe. Där levde Paul och verkade till sin död 1939. Paul hann under sitt liv producera en stor konstskatt av målning och skulptur som idag förvaltas av Söderbärkes hembygdsförening, men som ägs av Söderbärke församling. Paul blev inte känd under sitt yrkesverksamma liv utan levde troligtvis på arv från föräldrarna.[45]
B48-50	J F H Malmgren	Organist och folkskolärare, död 1905 vid 80 års ålder.
L350-360	Paul Brate	Bergsman på Bråfors i norra Västmanland. Författare till boken *Minnen och hågkomster* om Bråfors bergsmansby. Brate samarbetade med Nordiska museet under början av 1900-talet och bidrog genom svar på frågelistor till stor kunskapstillförsel om äldre byggnadskonst i bergslagen. Läs mer i Västmanlands läns museums årsskift 1998, samt Sigurd Erixons ”En bergsmansby” från 1930.

[45] Bärkebygd, 2015, s.56-57

KÄLLFÖRTECKNING

Samtliga historiska kartor kommer från tjänsten *Lantmäteriets historiska kartor* och används i rapporten under Dalarnas museums avtalsnummer: ©Lantmäteriet I2014/00618

Otryckta källor

Om Ehrenheimska gravkoret: Monika Boström, *Bärkebygd NR.35,* s.34-35, 2014

Uppsala Landsarkiv, Söderbärke kyrkoarkiv, OIb, Handlingar angående kyrkogården 1, 1853-1987. Beskrivning av kyrkogården upprättad i samband med arbeten 1914-1920

Uppsala Landsarkiv, Söderbärke kyrkoarkiv, OIb, Handlingar angående kyrkogården 1, 1853-1987. Samlade handlingar från 1800-talets slut placerade långt fram i akten

Uppsala Landsarkiv, Söderbärke kyrkoarkiv, OIb, Handlingar angående kyrkogården 1, 1853-1987. Vädjande brev till församlingen från Axel Lundén

Uppsala Landsarkiv, Söderbärke kyrkoarkiv OIb, Handlingar angående kyrkogården 1, 1853-1987. Blå mapp, Handlingar angående kartläggning av mark som bör apteras eller exproprieras för utvidgning av Söderbärke sockens kyrkogård

Tryckta källor

Andréasson, Anna, *Gravvårdar i sten: ett mångskiftande kulturarv*, Movium, Alnarp, 2012

Bengtsson, Rune & Bucht, Eivor (red.), *Kyrkogårdens gröna kulturarv*, MOVIUM-sekretariatet i samarbete med Institutionen för landskapsplanering, Sveriges lantbruksuniv., Alnarp, 1992

Bärkebygd, Norrbärke/Söderbärke hembygdsförening, Smedjebacken, 2014/2015

Dunderberg, Gösta, *Malingsbo: de blåa bergens land*, G. Dunderberg, Söderbärke, 1987

Fajerson, Charlotte, *Natursten i kyrkogårdsmur: estetik och teknik när ändringar eller tillbyggnad ska göras i befintlig kyrkogårdsmur*, fakulteten för landskapsplanering, trädgårds- och jordbruksvetenskap, Sveriges lantbruksuniversitet, Alnarp, 2011

Génetay, Cissela & Lindberg, Ulf, *Plattform Kulturhistorisk värdering och urval [Elektronisk resurs] : grundläggande förhållningssätt för arbete med att definiera, värdera, prioritera och utveckla kulturarvet*, Riksantikvarieämbetet, Stockholm, 2014

Gunnarsson, Ann Marie, *Bygden berättar: kulturmiljöer i Smedjebackens kommun*, Kommunen, Smedjebacken, 1992

Handbok för kulturhistorisk inventering, bevarande och återanvändning av gravanordningar, Centrala gravvårdskommittén, Stockholm, 2007

Nyberg, Henrik Samuel (red.), *Söderbärke kyrka: Minnesskrift med anledning av 200-årsminnet av den nya kyrkans byggnad*, Wretman, Uppsala, 1935

Muntliga källor

Informant 1: Kerstin Hult

Informant 2: Jan Engström

Informant 3: Börje Bertilsson

Informant 4: Urban Karlsson

Informant 5: Nenne Lawner

Digitala referenser

Om enskilda och allmänna gravar:

2015-12-19 http://www.jkpglm.se/Kulturmiljo/Manadens-historia/Manadens-historia-13/februari/

2015-12-19 https://www.svenskakyrkan.se/kyrkogardens-historia---fran-gravkullar-till-minneslundar

Om släkten Ehrenheim:

Peter Paliche 2016-12-27 https://sok.riksarkivet.se/sbl/Presentation.aspx?id=16675

Margareta Snack och Lagermarck 2016-12-27 https://sv.wikipedia.org/wiki/Lagermarck

Carl Gustaf Ehrenheim, Sara Regina Tersmeden 2016-12-27
http://www.nacksta.com/KMFanlista/ps14/ps14_085.htm

Släkten Ehrenheim 2016-12-27 https://sv.wikipedia.org/wiki/Von_Ehrenheim

Släkten Ehrenheim 2016-12-27 https://www.adelsvapen.com/genealogi/Von_Ehrenheim_nr_1749

Peter Snack 2016-12-27 https://sv.wikipedia.org/wiki/Peter_Schnack

Om begravningar i Malingsbo:

2016-12-27 https://www.svenskakyrkan.se/soderbarke/malingsbo-kyrka

Om bergsmän

2016-12-28 http://ekomuseum.se/vill-du-veta-mer/bergsmannen/

2016-12-28 https://sv.wikipedia.org/wiki/Bergsman

Baksida: Vy över Barken från fontän i område G

Dalarnas museum